KUNY DOMOKOS EMLÉKEZETE

Százötven éve annak, hogy Tatáról Budára költözött egy Kuny Domokos nevű agyagiparos és itt gyárat alapított. Kuny fayence-gyára volt az első gyár Budán. Már csak ezért is illő róla megemlékeznünk, de egyéb okokért is, amelyek az alábbiakból kiderülnek.

Kuny Domokos ősi lotharingiai iparoscsaládból származott. Hasonnevű atyja, aki franciásan Cuny-nek írta magát, a strassburgi Hannongoknál hatolt be a keramika titkaiba, majd 1749-ben — mint jóhírű Porcellain-macher — elvállalta a szomszédos baden—durlachi fayence-gyár vezetését. Durlachban meg is nősült. Itt született 1754-ben fia, Domokos, akiről most emlékezünk.

Még csecsszopó volt a fiatal Domokos, amikor apja neszét vette annak, hogy Lotharingiai Ferenc, Mária Terézia magyar királyné férje, a híres iparos-császár, Magyarországon, Holicsban fayence-gyárat alapított s oda szakképzett műveseket keresnek. Abban az időben is kicsiny volt a világ és gyorsan perdült az idő: egy-kettőre üzenet jött Holicsból, hogy Cuny csomagoljon, jöjjön és álljon be a gyár élére művezetőnek.

Cuny — afféle nyugtalan vérű arkanista — nem sokat teketóriázott. Felpakolta az ekhós szekérre feleségét, kisleánykáját és Domokost, a síró-rívó kis porontyot és megindult a hosszú útra. Holicsban egy Germain nevű társával kellett megosztania művezetőségét. Becsülettel kibírta öt esztendeig. Ekkor önállósította magát, Tatára költözött, ahol szintén fayence-gyárat alapított: a holicsi gyár első hazai versenytársát. Ezt vezette körülbelül 1770-ig, amikor örökre behúnyta szemét.

Két gyermeke maradt, egy leányka és egy fiú: Kuny Domokos. Ez az eszes és szorgalmas gyermek Holicsban nevelkedett, ahol a másik művezetőnek, Germainnek, Gáspár nevű fia volt a barátja. Mindketten elhatározták, hogy ők is agyagiparosok lesznek. Domokosnak sikerült ez elsőben. Ő már tizenöt éves korában megörökölte a tatai gyárat. Segítségére elhívták Holicsból sógorát, Hermann Keresztélyt, Cuny vejét és ottani utódját. 1779-ben azonban Hermann is elköltözött az árnyékvilágból. Most özvegye és Domokos — a két testvér — vezette együtt a gyárat.

Kuny Domokos rendkívül ügyes iparosnak bizonyult. Kitűnő üzleti érzékkel figyelte meg Pestbudának nemcsak a közigazgatásban, hanem a gazdasági életben is bekövetkezett rangemelkedését és figyelmét erősen a pesti piacra fordította. Egy pesti vásár alkalmával nyílt alkalma megismerkednie egy magyar nemes kisasszonnyal, bonyhádi Perczel Erzsébettel. A leányt odaadták a huszonhat éves fiatal iparosnak, hiszen az is nemes ember volt: Dominik Kuny von Burghardt, ha nem is tudta éppen felmutatni a kutyabőrt.

Kunynak most már szűk volt Tata, de nem akarta egyedül hagyni nénjét. 1784-ben azonban az történt, hogy Hermannénak időközben felserdült leánykáját oltárhoz vezette egy Schlegel János György nevű szintén igen ügyes agyagiparos. Ezzel megoldást nyert a tatai gyár problémája. Domokos kivált a gyárból, amelyet átengedett Schlegeléknek. Ő maga magasabbra tört. Értesült, hogy József császár nincs megelégedve a bécsi császári porcellángyárral, úgyhogy arra árlejtést is iratott ki. Csupán egyetlen vételi ajánlat érkezett: Kuny Domokosé. Nem fogadták el. Kuny nem esett kétségbe: ha nem vonulhatott be Bécsbe, bevonul Budára.

Úgyis történt. Kunyt 1785-ben Budán találjuk. II. József reálpolitikájának éppen teljébe érkezett. Az ország gazdasági élete erős lendületet vett, Buda és Pest nem remélt virágzásnak indult. Kuny kitűnő helyet választott telepe számára a mai Krisztina-körúton. Az agyag ott hevert közvetlen közelében (a mai Széll Kálmán-tér, a Pasaréti-úti új park s a Mechwart András-tér mind agyaggödrök voltak) és fáért sem kellett messzire mennie.

Az iparosoknak járó kedvezményekkel tele volt a levegő. De csak a levegő. Erről megvolt a maga véleménye Kunynak, mert sok vesződsége volt a hatóságokkal, akik nem akarták őt kellőképen respektálni, jóllehet 20.000 forint évi bevételre tudott hivatkozni. Erősen kellett küzdenie egy váratlanul felbukkant versenytárs ellen is, aki nem volt más, mint gyermekkori pajtása, Germain Gáspár. Gáspár eleinte Kuny gyárában dolgozott, majd egy Spiro nevű társa segítségével ő is gyárat alapított. Egyideig csakugyan két fayence-gyár volt Budán, Kunynak azonban — II. Józsefnek, a privilégiumok ellenségének halála után — végül sikerült elérnie, hogy mint „k. k. privilegierter Fabrikant" a gyártási szabadalmat megkapja Budára. Ennek birtokában diadalmaskodott bizonyos Cserny Balázson is, aki szintén belekezdett valamilyen majolikaüzembe.

Kuny iparművészeti jelentőségét az adja meg, hogy ő Holics és Tata művészetének folytatója; gazdaságtörténeti jelentőségét pedig az, hogy ő kezdte meg a modern módon nagyban való gyártást és árusítást. Holics—Tata—Buda: szembeötlő vonulás a központ felé. Innen kívánta behálózni az országot. Kihasználta a pesti vásárt, Pesten és Temesvárt két-két elárusítóhelyet tartott fenn, fiókja volt még Kecskeméten és Késmárkon; végül erősen valószínűsítve látom, hogy Kolozsvárt is volt lerakata. Ellátta a belső piacot s dolgozott kifelé is. Éppen azért, amikor azt a hivatalos adatot olvassuk, hogy Magyarországnak 1795-ben agyag- és üvegneműből 2242 forint árunyi behozatala volt, kivitele ellenben 20.902 forintnyi, ebben a mai szemünkben káprázatós külkereskedelmi mérlegben lehetetlen meg nem ismernünk Kuny kezét.

*

Beköszöntött az új század: a napoleoni háborúk kora. Bécsből menekült az udvar s az előkelőség. Buda és Pest konjunktúrás napokat élt. Viszont a keramikai iparból kivonódott e két igen fontos

nyersanyag : az ón és az ólom. A holicsi gyár maga kénytelen volt tevékenységét megszűntetni és elbocsátani munkásait, akiknek egy része Kuny mind virágzóbb gyárában talált megélhetést.

Kuny sikereinek tetőpontján állott. Következett a dráma. Kuny igazában csak most akarta meglepni a világot. Közhírré tette, hogy neki fayenceedényei mázához nincsen sem ónra, sem ólomra szüksége. Ez ügyben beadvánnyal fordult József nádorhoz. Elmondta, hogy ő, aki már öreg ember, nem akarja ezt a találmányát, amely nagymértékben megolcsósítja a gyártást, sírjába vinni, hanem hajlandó ezt a hatóságtól várt méltányos díjazásért az összes iparosok rendelkezésére bocsátani.

A Helytartótanács a budapesti egyetemnek adta az ügyet szakvélemény céljából. Kitaibel Pál, a vegyészet és növénytan tanára és még három professzor vizsgálták meg a bemutatott edényeket és kijelentették, hogy nemcsak ónt és ólmot, hanem még egy harmadik fémet : antimont is tartalmaznak és így az egészségre ártalmasak.

Ma már tudjuk, hogy a tanár uraknak nem volt igazuk. A találmány éppen az antimóniumnak, pontosabban az antimon-trioxidnak felhasználásán alapult. Megfelelő égetés esetén az antimon-máz éppoly kevéssé ártalmas, mint az ólommáz, amely helytelen kezelés mellett szintén mérgező hatású. A hivatalos tudósok azonban öndicsőségüktől elkábultan nem álltak meg a véleménymondásnál, hanem egyidejűleg javaslatot tettek : Kuny tiltassék el attól, hogy találmányát bárkivel is közölje, gyára pedig vétessék zár alá.

Kuny szíventaláltan rögtön bezárta gyárát. Igazának tudatában, eddigi sikerei által megacélozottan Bécsbe rohant, hogy ott adja el találmányát. Nem sikerült. Ekkor Bécsből a baden—durlachi gyárhoz fordult, amelynek egykor atyja volt művezetője. Nem reflektáltak reá.

Megért még egy peripetiát. Sikerült felkeltenie Ferenc császár figyelmét, aki a világhírű Jacquinnel vizsgáltatta meg a mázat, amelyben sem ólmot, sem ónt nem talált. Most már legfelsőbb intimálásra a holicsi és bécsi gyárak is kísérleteztek az új mázzal. Az ügynek e kedvező állapotában azonban a magyar udvari kamarának eszébe jutott Budáról információt kérni Kunyról s e szegény embert saját hazájában ismét elgáncsolták. Végül Kunynak mégis sikerült egy legfelsőbb parancsot kieszközölnie, amely megengedte, hogy mázát saját gyárában használja s azt másokkal is közölje.

Kuny tehát megnyerte nagy perét, de a győzelmet nem élvezhette. Emberi roncs volt, akit súlyos gátlások tartottak vissza attól, hogy visszamenjen abba az országba, ahol szakmájában olyan sikereket ért el, amilyenre — mint egy ember munkájára — senki más nem tudott hivatkozni. Ezért a hivatalos tudomány tizenkétévi kínszenvedéses haldoklást mért rá. Kuny, aki közben feleségét is elvesztette, 1822 februárjában halt meg a bécsi irgalmasrendi barátok kórházában.

Hogy Kuny személyében milyen produktív üzemet tettek tönkre, mi sem mutatja jobban, minthogy — jóllehet vagyonát zár alá helyezték, őt magát örökös számkivetésbe kergették — a zárlat ideje alatt a vagyon kényszerű értékesítéséből 18.930 forint folyt be, amiből összes hitelezői teljes kielégítést nyertek.

Kuny feltámadása és második élete.

Kunyt elfelejtették. A táblabíróvilág gazdag pestbudai irodalmában hiába keressük nyomát. A főváros kedves, régi leírásaiban és útikönyveiben époly kevéssé találjuk meg. A modern kutatás csúcspontján van Wartha Vincének 1892-ben megjelent „Az Agyagipar Technológiája" című klasszikus műve, amelynek 134—135. lapján ezek a sorok olvashatók : „Budán is lehetett fayence-gyár ; mert meg van az OF jel, ami Majláth szerint Ofen gyártási helyre vonatkozik. Különben láttam Majláth gyüjteményében egy hibátlan, átlátszó mázzal bevont finom tálat. Ezen a máz alatt Kuny in Ofen jel van belenyomtatva." — Wartha mindkét jelet fel is vette a könyve végén található gyári jegygyüjteménybe.

Wartha megemlékezésében figyeljük Kuny munkájának technológiai dicséretét, viszont állapítsuk meg, hogy Wartha csak lehetőségét jelenti ki egy budai gyárnak vagy akár kettőnek is, mert sorai közt ott a kétség, vajjon az OF s a Kuny in Ofen ugyanannak a gyárnak jelei-e?

Wartha aggályai idővel még növekedtek, aminek az Iparművészet Könyve (1905. II. 601. l.) e szavakkal adott kifejezést: „Vitás Majláth Bélának Az Agyagművesség Története című értekezésében kockáztatott azon állítása, hogy a gyüjteményének egyes edényein előforduló OF és Kuny in Ofen jelek Buda (Ofen) gyártási helyre vonatkoznának, miután az illető edények más-más fajta anyagból készültek."

Kunyt tehát végzete még halóporában is nyomon kísérte. Láttuk — és további példákon még látni fogjuk, — hogy Kuny kora méreteiben nagyszabású iparos volt ; ő az egész ország agyagipari közszükségletét ki akarta elégíteni ; nem félt technikai akadálytól és sokféleségre éppen ipara technikájában törekedett ; ha akadályba ütközött, addig kutatott és kísérletezett, amíg azt legyőzte. Ő a súlyt egyenesen arra a más-más anyagra vetette, ami Wartha Vincét is zavarba hozta. Wartha Vince más-más anyag alatt természetesen nemcsupán más-más agyagot ért, hanem mindazt a matériát, amelyet egy keramikus használ. Én feltételezem, hogy Wartha, aki maga ideáltípusa volt egy elméleti és gyakorlati keramikusnak s aki maga mázzal ért el világsikert — Kuny mázait is megvizsgálta és ráakadt Kuny antimón-mázára, amelyet, Kuny élete ismerete nélkül „nem tudott hová tenni".

Ha a kérdés Wartháig vitás is volt, utána már nem akadt senki, aki efféle vitában részt óhajtott volna venni. A szakemberek véleménye a budai gyárról negatív irányban fejlődött, úgyhogy, amikor én — jó huszonöt év előtt — melegen kezdtem érdeklődni a régi magyar keramika iránt, egyértelműleg ezt hallottam :

— Nem, kérem, Budán nem volt fayence-gyár. Persze, ön az OF jelre gondol, — folytatták mosolyogva. — Hát ez semmi esetre sem jelent Ofent . . .*

A Kuny in Ofen jelnek a világon senki semmiféle jelentőséget nem tulajdonított. Engem ez izgatott legjobban. Elhatároztam, hogy utána járok ennek a budai misztériumnak. Abból indultam ki, hogyha volt egy Kuny nevű gyáros Budán, annak már valami névmutatóban is fel kell bukkannia, mert valamilyen akta csak gyártódott róla fővárosunkban. 1915 körül elmentem Budapest székesfőváros levéltárába. Kunyt rögtön megtaláltam néhány reávonatkozó akta alakjában. A kutatás további étape-jait és annak kiterjesztését a Cunyek ősi földjére, leírtam Kuny-könyvemben, amelynek címe: Kuny Domokos, egy budai keramikus a XVIII. században. Ipartörténeti tanulmány. A Szent György-Céh Magyar Amatőrök és Gyüjtők Egyesülete kiadása, Budapest, 1917. A cím megismétlődik németül; széljegyzetekbe foglalt tartalmi kivonatok, a könyv végén található német összefoglalás és a könyv sok német idézete, a munkát német ember számára is érthetővé teszik.

Tárgyamat és emberemet munka közben nagyon megszerettem. Mindenkép közzé akartam tenni munkámat, a háborús papírinség azonban aggasztott. Végre is úgy oldottam meg a dolgot, hogy a munkát készültében, fokozatosan nyomdába adtam. Így sikerült azt még finom krétás papíroson kinyomtatnom és 1917-ről 1918-ra fordulólag, már a legnagyobb papírinség idején, a Szent György-Céh tagjainak — mint A Gyüjtő külön albumát — megküldenem. Ez A Gyüjtő című folyóiratom lángjának utolsó magasra lobbanása.

Körülbelül három évig tartó munkámnak volt egy állandó tanuja: Divald Kornél, aki azidőben hetenkint legalább egyszer feljött hozzám. Amikor először kezdtem neki Kunyról beszélni ő is a fejét rázogatta, a kész szemleíveket azonban már jóváhagyó fejbólintgatással olvasgatta és rendszerint hozzátette:

— Ön egy embert feltámasztott!

E lapidáris elismerésre most is meghatottan gondolok. Divald volt utánam az első ember, aki megismerte és megszerette Kunyt, az ő kiejtése szerint Kunyi-t. Kunyi annyira beférkőzött Divald lelkébe, hogy ez Tárczay György írói maszkjában sietett őt Ádám koponyája című novellájában, majd A budai gyár című regényében megjeleníteni.

A Kuny-könyv még meghódította a jeles Mihalik József múzeumi és könyvtári országos felügyelőt is, aki az általa szerkesztett Múzeumi és Könyvtári Értesítőben több íven ismertette a könyvet, úgyhogy ez a közlés szinte egy második kiadásnak tekinthető.

Kuny harmadik szerelmeseként a Magyar Iparművészet főszerkesztője, Szablya Frischauf Ferenc kedves barátom jelentkezett. Boldogságomra szolgál, hogy én mutathatom őt be saját lapjában, mint olyan embert, aki elvégezte az én irodalmi munkámmal párhuzamos — és legalább éppoly fontos — tevékenységet: Kuny műveinek összegyüjtését. Erről alább szólok részletesen.

Most maradjunk a Kuny-irodalomnál. Még könyvem készülése közben a Pesti Napló felkérésére néhány tárcát írtam Kunyról, természetesen a témának inkább anekdótikus, semmint szakszerű részéről. Könyvemet, mint történelmi munkát a Századok hasábjain dr. Hóman Bálint bírálta meg igen elismerőleg.

Kuny nagy tragédiája mikroszkópikussá zsugorodott az összeomláskor. Jó néhány esztendő kellett ahhoz, hogy a feltámasztott ember ismét mozogni kezdjen.

Az újból meginduló magyar irodalom a legelején nagy súlyt vetett az enciklopédikus művekre. Ezek nem feledkeztek meg az új Kuny címszóról, amely egyszerre került bele a Révai-Lexikon pótkötetébe és a Tolnai-Lexikon megfelelő részébe. Ezt megelőzőleg Lyka Károly a hatalmas Thieme-Becker: Künstler-Lexikonban foglalta össze a Kunyról való fontosabb tudnivalókat.

Ezidőtájban Budapest Székesfőváros megvásárolta a Krisztina-körút 111. számú földszintes házat oly célból, hogy ennek — némileg kiegészített — telkén földszintes vásárcsarnokot építtessen a Krisztinaváros számára. Ez alkalommal a Pesti Hirlap 1928 október 14-i számában felfrissítettem Kuny Domokos emlékét, majd visszatértem reá a július 6-i számban, amikor az új építkezést ismertettem. Cikkem végén annak a reményemnek adtam kifejezést, hogy a Székesfőváros bizonyára gondoskodni fog arról, hogy e helyen emléke legyen Kuny Domokosnak és gyárának, az első budai gyárnak.

Talán e szerény figyelmeztetés is hozzájárult ahhoz — ha nem volt rá szükség, annál jobb —, hogy a Székesfőváros Gorka Géza jeles iparművészünk útján csakugyan gondoskodott egy Kuny Domokos emlékét szolgáló domborműről. E ponton legyen szabad felkérnem a Fővárosi Közmunkák Tanácsát, tegye megfontolás tárgyává, hogy a Kuny telekkel szomszédos valamelyik utca nem volna-e Kunyról elnevezhető. Várostörténeti és városfejlődési szempontból ez annál inkább kívánatos volna, mert megrögzítenénk egy nagyfontosságú gazdaságtörténelmi kezdeményezést: az első budai gyár alapítását. És még egy érv azok számára — s talán azok részéről is —, akik Kuny tragédiáját elolvasták: ha van Kitaibel Pál utca, akkor lehet Kuny Domokos utca is.

* Hogy *OF* a budai fayence jele, az kétségtelen; viszont, hogy nem az Ofen szó rövidítése arról magam is meggyőződtem, amikor másfél százéves barátaimmal, Kunyékkal már benső barátságban voltam. Akkor rájöttem, hogy amiként az öreg Cuny *HF* jele Hollitscher Fabrik-ot jelentett, azonképen a fiatal Kuny *OF* jele Ofener Fabrikot jelent. A Kuny által használt gyári jeleket egyébként Kunyról szóló könyvem 89. lapján közlöm. Itt a jegy *„Kuny in Ofen"* szövege előtt egy *W* látható, amelyről utólag állapítom meg, hogy az a rajzoló tévedéséből kettőződött meg egy egyszerü *V*-ből. A *V* egyszerűen „von"-t jelent. Kuny ugyanis nagy súlyt vetett nemességére, amelyet — ő, a von Kuny — gyártmányain is ki óhajtott tüntetni.

Az eddigiekből is látható, hogy amily izgalmas és szaggatott volt Kuny földi élete, oly csendes, folyamatos, sőt összhangzatos volt második élete : az emlékezés és öröklét síkjában folyó.

Kuny emlékezésről szólván, ki kell emelnünk a gyüjtőket, akik — minthogy nagy részük tagja volt a Szent György-Céhnek — megkapták Kuny-könyvemet s annak alapján a budai fayence-t besorozták ismereteik közé. Ugyanezt tette a fürge régiségkereskedelem, amely különösen aukciókon ért el sikereket. Ha ezeket az árakat Kuny megérhette volna !

Az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum tárainak 1925-ben németül, 1926-ban magyarul is megjelent hivatalos leírásában sajnosan nélkülözöm még Buda gyártási hely megnevezését is. Erre ma a megfelelő tárlóban már utalás van. A múzeumnak három Kuny-tárgya van : egy holicsi modorú tejeskanna, egy szappantartó és egy áttört kerámcserép-tál, oly kitűnő készítésű, amilyent Wartha Vince megdícsért. — A Múzeum egyébként most készül — kitünő ötlettel — egy a régi Pestbuda iparművészetét bemutató kiállításra. Ezen Kuny érdeme szerint fog szerepelni.

A Fővárosi Múzeum érdemes volt igazgatója, Kuzsinszky Bálint, a Kuny kérdés megoldása után dícséretesen igyekezett a múzeumi gyüjtemény budai darabjait szaporítani. Ezeket most nem tudom részletesen felsorolni, mert a múzeumból azt a felvilágosítást kaptam, hogy a tárak átrendezés alatt vannak.

Szablya Frischauf Ferenc budai gyüjteménye.

Ne felejtsük el, hogy a budai fayence-ra vonatkozó tudnivalók megállapítása közvetlenül az összeomlás előtt történt. Az ezután következő évek valóban gyászos évei voltak minden magyar embernek és minden magyar intézménynek, ezek közt múzeumainknak is.

Ahol a múzeum nem léphet fel cselekvően, ott a magángyüjtők feladata, hogy a megmentés és összegyüjtés nagy kulturális feladatát elvégezzék. Ehhez anyagi áldozaton felül egy lelket betöltő célkitűzés szükséges.

Szablya Frischauf Ferenc vállalkozott arra, hogy Kuny egész élete oeuvre-jét összeállítja. Kuny-könyvem legnagyobb eredményének tekintem, hogy akadt egy férfiú — maga is kiváló művész, s a művészetnek tanári katedrán és szerkesztői asztalnál odaadó terjesztője —, aki belehatolt egy százegynéhány év előtt halálba roskadt szegény művésztársának lelkébe. Ha én feltámasztottam Kunyt, Szablya Frischauf Ferenc az, aki láthatóvá teszi.

Kunyt, amint láttuk, villámcsapásszerűen érte a hivatásos tudósok támadása. Elment becsületét keresni. Nem akart tudni semmiről, amit Budán hagyott. A kemencék kihűltek, a legények elszéledtek. De hetek hónapok multával Kuny lelkében a harag mellett kivirágzott az emlékezés. Könnyes szeretettel gondolt élete művére. Húsból és vérből való gyermeke nem volt egy sem, de volt hosszú sora a jól megformált agyagműveknek. És Kuny levelet írt haza, hogy valaki szedjen össze egy-egy darabot azokból az edényekből, amelyeket ő soksok ezer példányban küldött szét az országba: „Már nem gyártok többet, írta, s a cserép nem olyan kemény, mint a gyémánt és nem olyan hajlékony, mint az acél. A cserép eltörik. Amíg minden össze nem törik, szedjetek össze minden fajtából egyet-egyet, mintha egy nagy utolsó kirakati ablakot akarnátok csinálni . . .” Kuny ezt a levelet nem küldte el, talán meg sem írta, de lelkéből kirepült ez a vágy és száz év multával eljutott egy másik megértő lélekbe. Így jött létre a Szablya-gyüjtemény.

*

Kilenc felvételben látjuk együtt a tárgyakat. Vegyük őket sorra. Figyelmünket először egy gyönyörű háromrákos-tányér ragadja meg. Ezt az ötletes, színben, mázban, plasztikában egyaránt kiváló dísztányér-típust tudtommal csak a tatai és budai agyagművesség produkálta. Ezek tehát minden valószínűség szerint a Cuny-Kuny apa-fiú különleges művei.

A rákos tányér mellett káposztafőt utánzó fedeles edények. Ez már visszaemlékezés Holicsra. A XVIII. század közepe nagyon szerette ezeket a tarkán színes, naturalisztikus félig díszedényeket, félig használati edényeket, amelyekben mézet, nádmézet (cukrot), mákot, mogyorót, mandulát és hasonlókat lehetett tartani. Ezek a cake-tartók ősei. Stilisztikailag hozzájuk csatlakoznak a szőlő (esetleg káposzta-) levelet utánzó tányérok, amelyek teljes naturalizmusa idővel csupán hasonló modorú színes díszítéssé korlátozódik.

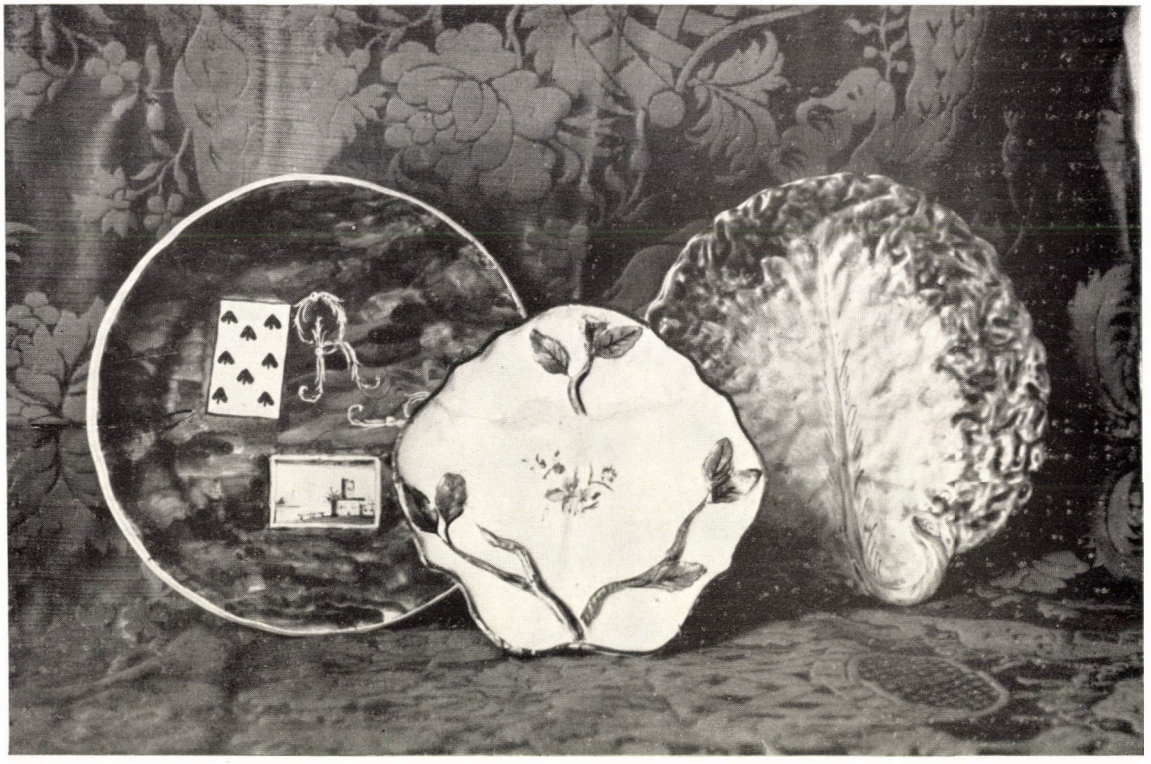
Az effélék, mint kuriózumok rendkívül kedvesek ; a régiek is, mint különlegességet fogták fel őket.

Kuny főcikke az étkező készlet volt, amellyel megmutatta versenyzőképességét Közép-Európa összes fayence-gyáraival, elsősorban az ő sorsában szerepet játszó strassburgi, holicsi, tatai gyárakkal. Ezek a rózsaszínben és kékben tartott, rózsadíszes, erősen barokkos, formás, kecses fedeles kannák, szelencék, tálak és tányérok ma is díszei minden vitrinnek. Gyüjteményünkben mindkét színben kifogástalan darabokat találunk. Kuny e holicsos-barokkos korszakában készültek festett dísz nélkül is szép edények, amelyeknek bordázottságuk s a máznak enyhén rózsaszínbe hajlása — leveles tálakon virágból alkotott emelő gomb — kölcsönzött művészi jelleget.

Mindezek közül az OF-fel jelzett tárgyak közül ne hagyjuk ki a patikaedényeket. A gyógyszerész jól megfundált ipar volt hazánkban. A gyógyszerészek nagy súlyt vetettek helyiségük ízléses berendezésére. Kuny örömmel dolgozott e szakmának, amelyet tetszetős edényekkel látott el. Ezek is eleinte barokkosak, később egyenesek, díszítésükben „copfosak” a szó legjobb értelmében. Ilyen copfos patikaedény-rajzot (l. 99. oldalt), mint Kuny egyéniségére vallót, vettem alapul Kuny-könyvem fedéllapján is.

Kuny hirdetéseiben — mert ő volt egyike az első magyar újsághirdetőknek — nagyon büszkén emlegette az ő márvány-fayence-át. Erről könyvemben azt írtam, hogy nem találtam nyomát.

Fent: Fajansz dísztálak és kosár. Lent: Fajansz dísztányérok. Kuny Domokos budai gyárából. (XVIII. sz.) Szablya Frischauf Ferenc gyüjteménye. — Oben : Schüsseln und ein Korb aus Fayence. Unten : Teller aus Fayence. Aus der Ofener Fabrik Kuny's. (XVIII. Jh.) Aus der Sammlung des Prof. F. Szablya Frischauf. — Above : Dishes and a basket. Below : Decorative plates. Fayence specimens from the factory of Kuny at Buda. (XVIII. c.) From the collection of F. Szablya Frischauf.

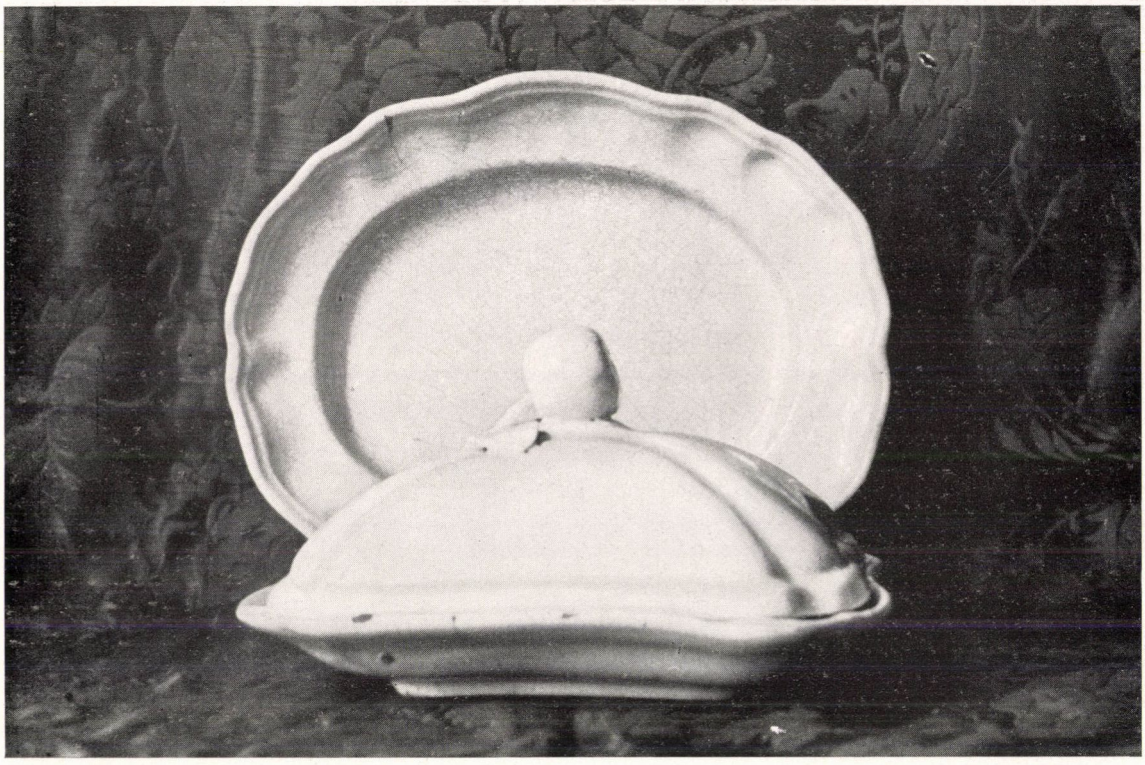

Fent és lent : Fajansz edények. Kuny Domokos budai gyárából. (XVIII. sz.) Szablya Frischauf Ferenc gyüjteménye. — Oben und unten: Geschirr aus Fayence aus der Ofener Fabrik Kuny's. (XVIII. Jh.) Aus der Sammlung des Prof. F. Szablya Frischauf. — Above and below : Fayence specimens from the factory of Kuny at Buda. (XVIII. c.) From the collection of F. Szablya Frischauf.

Fent és lent : Fajansz edények Kuny Domokos budai gyárából. (XVIII. sz.) A felső képen a jobboldali tányér kőedény. Szablya Frischauf Ferenc gyüjteménye. — Oben und unten: Geschirr aus Fayence aus der Ofener Fabrik Kuny's. (XVIII. Jh.) Der Teller am oberen Bild rechts ist aus Steingut. Aus der Sammlung des Prof. F. Szablya Frischauf. — Above and below : Fayence specimens from the factory of Kuny at Buda. (XVIII. c.) On the picture above the plate to the right is earthen-ware. From the collection of F. Szablya Frischauf.

Fajanszedények Kuny Domokos budai gyárából. (XVIII. sz.) Szablya Frischauf Ferenc gyüjteménye. — Fayencegegenstände aus der Ofener Fabrik Kuny's. (XVIII. Jh.) Aus der Sammlung des Prof. F. Szablya Frischauf. — Fayence specimens from the factory of Kuny at Buda. (XVIII. c.) From the collection of F. Szablya Frischauf.

Most úgy látom a helyzetet, hogy ez a márvány nem jelentett mást, mint márványt utánzó díszt, talán a máz alatt is, de inkább a máz felett ; ilyen „marmorirozás" látható a Szablya-gyüjtemény ama érdekes tányérján, amelyet egy pikk nyolcas és egy képecske díszít. — Kuny szavaival: nach Kupferstich art.

Kuny második gyártási főtípusa a keményc serép, másként finom kőedény, amelyet abban a korban angol kőedénynek is neveztek. Maga Kuny danzigi edénynek, sőt danzigi porcellánnak is nevezte, bár ennek Danziggal a világon semmi köze nincs. Modern szemmel nézve ebben a gyártási ágában emelkedett Kuny legmagasabbra. Igaz, hogy a művészeti formabőséget abbahagyta, de ízléses alaptípusokat választott ki, tömegtermelésre alkalmasakat. Ezekből főképen csekély domború dísszel ellátott vagy teljesen síma, enyhén sárgás mázú tányérok és abszolút tökéletes áttört kosarak maradtak fenn. Ezeknek technikai jóságát emelte ki Wartha Vince. Ez a gyártmány volt hivatva megmutatni, hogy — a jegy szerint — ki az a Kuny in Ofen! Ezt a tömeggyártást, amely ha nem is lett volna elsősorban művészi siker, de nagy magyar közgazdasági siker, amelynek árnyában viszont a kerámikai iparművészet is szépen fejlődhetett volna — meggátolta a hivatalos tudomány támadása.

Hol volt Kuny gyára?

E szomorú motívum újból való megszólaltatásával be is fejezhetném megemlékezésemet az első budai gyárosról. Még egy szót arról, hogy hol volt Kuny gyára? Szerintem — amint már említettem — azon a helyen, amely ma Krisztina-körút 111. számot visel. Ezt levéltári adatok, térképek és egy helyszínrajz alapján állapítottam meg vagy véltem megállapítani. Magát a régi Kuny házat és telket könyvem számára lerajzoltattam s mindezeket az ábrákat közöltem. Szablya Frischauf Ferenc barátom mindezt megtoldotta azzal, hogy amikor Kuny házát a vásárcsarnoki építkezés céljára lebontották, ezt a bontási műveletet lelkiismeretesen végigfigyelte. E közben nagy örömére szolgált, hogy az épület alul előkerült egy nagy tömeg Kuny-féle kiselejtezett tányér, amelynek már semmi művészi becse nem volt, de mindenesetre rávallott az egykori gyárra.

Szablya barátom ezenközben alaposan szemügyre vette a Kunynak tulajdonított 111-es számú házat s a mellette lévő — még ma is meglévő* — 109-es házat. A 111-es házról megállapította, hogy annak stílusa az empire-korének felel meg ; ezt tehát szerinte nem építhette Kuny, mert ő 1787-ben, tehát jóval az empire előtt építkezett ; ellenben építhette a 109-es házat, amelynek XVIII. századvégi modora mai napig megállapítható. De hogyan is kerülhetett volna Kuny kiselejtezett áruja saját háza alá a földbe? Ez csak úgy volt lehetséges, hogy Kuny személyzete a jelenleg 109-es számú ház telkéről átdobálta a selejtes holmit a mellette lévő 111-es telekre, ahol arra föld, majd később ház került. Ezt Szablya az általam közölt helyszínrajzról is leolvasni véli.

Ez a Kuny-ház vita az egyetlen, amelyben az én kedves Szablya barátommal nem értünk teljesen egyet, de elárulom, hogy összeveszni rajta nem fogunk. Arra, hogy a selejtes holmi hogyan kerülhetett a ház alá, én azt gondolom, hogy Kuny háza nem egyszerre épült és egy része csakugyan ráépítődött egy olyan telekdarabra, ahová előzetesen valami szemétgödör féle volt. Én ezért is, s a könyvemben kifejtett okoknál fogva is, fenntartom álláspontomat, de készséggel vallom magamat tévedhető embernek. Bár lenne valakiben annyi érdeklődés ez iránt, hogy nálunk is gondosabban felülvizsgálná ezt a kérdést.

SIKLÓSSY LÁSZLÓ

* Jelenleg szintén bontják. Szerk.

AZ 1935. ÉVI LIPCSEI NEMZETKÖZI VÁSÁR

Az idei tavaszi vásár nagyobb terjedelmű volt és látogatottabb is, mint az előző évi vásárok.

A lipcsei vásár egészen más, mint a mi nemzetközi tavaszi vásárunk. Itt nincs kiállítás, itt csakis a vásár szempontja irányadó és pedig nem a helyi eladásé, amely tilos, hanem az üzletkötés. Ezért a lipcsei vásár jellegét már maga az épületek szerkezete fejezi ki. A város belső részében vannak elhelyezve a kiállítási paloták, az úgynevezett „Messeházak", legtöbbnyire 6—7 emeletesek, a földszinten széles bejáratok és az előcsarnokban 5—6 lift egymás mellett, mindegyik 25—30 személy befogadására. Az emeleteken azután a széles lépcsőházakból, nyíló körközlekedésre berendezett folyosójára, mely 3 méter széles átlagban és melynek jobb- és baloldalán nyílnak az üvegajtóval és üvegkirakattal ellátott fülkék, szobák és néhol termek is.

Az áru elhelyezésére polcokat, fiókokat, állványokat használnak, hasonlóan mint nálunk, csakhogy ezek itt inkább az árukirakási célt szolgálják és egységesek formában és színben. A reklámkiállításnak, mely nálunk dominál, a lipcsei vásárban elenyésző szerep jut. Csekély ezeknek száma, leginkább a „Textilmessehaus"-ban, a „Reklammessehaus"-ban, és a műszaki kiállítás néhány kiállítója mutatkozott be a nálunk is ismert reklámkiállítási építkezés keretében.

Természetesen kellő raktárról, sőt szállító kirendeltségről is gondoskodtak. Minden kényelem, mely az üzletkötést elősegíti, megvan. Mert a lipcsei vásár nagy jelentősége nem a megtekintésben, hanem az üzletkötésekben van.

Ennek jegyében épültek a régebbi és az újabb kiállítási paloták, melyek mind szakmák szerint vannak célszerűen építve és melyekben a különféle szakmák együtt találhatók. A „Messehaus"-oknak külön nevük van, a „Petershof"-ban pl. egy emelet iparművészet, a többi 5 emelet játékáru, ünnepségi cikkek (tüzijáték, cotillon stb.), a „Grassi Museum"-ban szintén iparművészet két emeleten, a „Stenzelshof"-ban könyvkiadók és nyomdai termékek, a szembenlévő „Grosser Reiter"-ben papírárú, a „Ringmesse"-ben reklámáruk és bútor, valamint a külföldi kiállítók, a „Textilmessé"-ben a textilesek, szövet- és háziipari szőttesek, hímzések, külön épületekben a grafikai iparok, az irodai szükségleti cikkek és a város szélén egy óriási nagy területen a technikai „Messe" gigászi üveg- és acélcsarnokai.

A város terein ideiglenes bódék, pavillonok és gyorsárusító „Standok" tarkítják a „Messe" képét, amelynek forgalma, számokban kifejezve, a 600.000 számú lakosságnak a duplája, s volt nap, amikor 130 különvonat érkezett be Németország minden tájékáról.

Az O. M. Iparművészeti Társulat a „Petershof" első emeletén egy elég tágas fülkében állított ki.

Blúzok, hímzések, csipkék, babák, kerámiák, famunkák festve és faragva, kevés ötvösmunka képezték a kiállítás anyagát. A kiállításnak a német és külföldi közönségnél nagy sikere volt, állandóan tele volt a fülke és az alkalmazottak alig győzték reggel 8-tól este 7-ig az egyfolytában való nehéz munkát. A kiállítási sajtónapon a német és külföldi újságirókkal megtelt és német és külföldi lapok a lipcsei vásár megnyitóján a magyar csoportról igen kedvezően írtak. A magyar kiállítást többek közt meglátogatta Göbbels miniszter is. Az üzleti eredmény is kedvező volt, megrendelések pedig szintén szép számmal folytak be. Külön ki kell emelni a magyar csoport sikerét abban, hogy a „Petershof"-ban elhelyezett elsőemeleti iparművészeti csoportban, az úgynevezett „Leistungsschau"-ban, több különféle darabbal volt képviselve. Ugyanis az összes kiállítók legjobb és legkülönlegesebb termékeikből egy körülbelül 5×6 m. nagyságú fülkében külön kiállítást rendeztek. A legkiválóbb német iparművészeti tárgyak mellett ott voltak a magyar csipkék, a magyar hímzések, applikációk és a magyar fafaragások. Az erkölcsi művészeti sikerrel együtt azonban az anyagiakat sem hanyagolta el a kiállítás buzgó személyzete. Fáradhatatlan munkája eredménye a jövőben biztosan jelentkezni fog.

Az exportviszonyainkra itt Németországban is fontos az addicionális felár, mert a clearinges országokban az olcsó cikkek is drágák. Ha az exclearinges országokban a 30% rabatt versenyképessé teszi a cikkeinket, úgy szükséges volna, hogy a clearinges országokban is felárat kaphatnánk. A devizahelyzet a vásár forgalmát részünkre nagyon megnehezítette, igen sok érdeklődő nem is hitte el magyarázatainkat, hogy milyen úton lehet az árut megkapni és fizetéseket eszközölni.

Most röviden beszámolok a német háziipar és iparművészet egyes értékesebb jelenségeiről, melyek a vásáron láthatók voltak.

Elsősorban a háziipari termeléssel foglalkozom, melynek legnagyobb német reprezentatív exponense a „Deutsches Heimatswerk" a „Grassi Museum"-ban lévő első emeleten külön kiállítást rendezett. Kiállítását a tanítói szervezetekkel, a nőegyesületi vezetőkkel, a népművészet és kézimunka-, valamint a kisipari érdekeltségekkel, iparművészeti egyesületekkel stb. karöltve, mint a német országos mozgalom egyik fontos eseményét, rendezték. Németország felismerte elszigetelt állapotában is azon óriási erkölcsi és gazdasági erőt, mely a népművészeti háziipar felélesztésében és kihasználásában rejlik.

A kéziszövés minden vidéken feltámadt. Van hely, hol a régi gobelinszövést is felélesztették, például Thüringenben. Igen szépen fejlődik a régi kékfestő- és a kézinyomó-ipar is újra. A vidéki múzeumok mintái és a régi módlik felhasználásával rezervált és indigó-, valamint kézinyomású módli eljárással készülnek.

A mai szükségleti textiliákat igen jó kézifonású és kéziszövésű anyagokból készítik és hozzák forgalomba. Nem látni ízléstelen és kezdetleges próbálkozást, hanem a jó régi középkori német céhművészet kipróbált és patinás mesterdarabjait készítik újra. Igen elterjedt mindenfelé a rongyszőnyegszövés, kellemes, finom, modern színek, a szőnyegek nemcsak ágy elébe való nagyságban, hanem 2×3 és 4 m. méretben, teljes szobaborításig készülnek.

Az idei lipcsei vásáron a kiállított árukból főkép textiliákat, nyomtatott szöveteket és hímzéseket — melyek legnagyobbrészt asztalkészletek, párnák és törülközők voltak — exportáltak Amerika, Angliba és Svájc területére.

A faiparban terjedelemben nagy helyet foglal el a bútoripar, mely a „Ringmessehaus"-ban 4 emeletet foglal magában. Azonban itt meg kell állapítani, hogy amilyen nagy és impozáns a készítő iparosok és gyárosok számbeli és tömeges felvonulása, annyira elszomorító a kiállított bútor formabeli megjelenése. Olyan visszaesés mutatkozik itt, melyben a 30 év előtti legrosszabb bútorkorszakra kell gondolnunk, hol a stílusutánzatok céltalan keresése, a szecesszió kezdetleges próbálkozásai konstruktív szempontok figyelmen kívül hagyásával ellenpéldákat kaptunk arról, hogy mit nem szabad bútorművészet cím alatt a hozzá nem értő közönségnek feltálalni.

Valamivel jobbak a konyha- és előszobabútorok, melyek újabb dukko és egyéb nitrocellulozés eljárásokkal technikailag tökéletesek és formában elég egyszerűek. Ugyancsak jók és egyszerűek a háziparilag készült szalmafonatú ülőbútorok, melyek a „Deutsches Heimatswerk" kiállításán láthatók.

A faárukban fontos cikk az esztergályozott játékáru, az esztergályozott díszműtárgyak, melyben a legegyszerűbb nemes formák mellett a fa

struktúrájának szépségei kiemelik a nemes és meleg anyagot. Fatálak, hamutartó tálcák, dobozok, gyertyatartók, íróasztalkészletek, szalvétatartók és más mindenfélét látni fényezett, matt nitrocellulóze és festett vagy lakkcsiszolt kivitelben.

Az üvegiparművészetnél általánosságban ki kell emelni azt, hogy az utóbbi időben a német üveggyártás annyira fejlődött, hogy egészen kiszorította a cseh üveget. Legimpozánsabb márkája a Württembergische Metallwarenfabrik Geislingen-Steige, melynek hatalmas, félméter magas, fémsókristályos überfangüveg vázái és csiszolt kristályai (Ikora elnevezéssel) felülmúlják az eddigi német üveggyártásban készült dolgokat. Gyönyörű, színes, folyatott fémsavas dekorok, finom, nemes, nagyságukban impozáns díszedények és a használati üvegkészletek és világító testek mindenféle fajtája, iparművészeti szempontból elsőrangú színvonalon, gravírozott és csiszolt kivitelben, fehér, opalizáló, cosines és Tiffanyüvegre hasonlító átlátszó, áttetsző és matt anyagokból, gyönyörködtetik a nézőt.

Több más, igen jó üvegkészítő is mutatkozik be. Köztük feltűnik a bajor állami üvegipariskola Zwieselben, melynek csiszolt és gravírozott üvegjei formában és ékítményben korszerűek és kitűnőek. A formák teljesen anyagszerűek és a minta is a technikának megfelelően simul a tárgyra. Mozgó alakok, állatok, különféle színes, fúvott üvegkombinációk igen nagy keresletnek örvendenek.

A fémiparban a kovácsolt fém-vas kevéssé volt képviselve. A bajorok közt volt egy-két kovácsolt dísztárgykészítő, ki a firenzei olasz mintára készített sírlámpákat, ámpolnákat és egyéb apróbb kovácsolt vastárgyakat állított ki. Figyelemreméltó volt azonban a rézöntvények és rézdomborító kisüzemek nagy száma, melyek apró dísztárgyakat, író- és dohányzókészleteket stb. készítettek. Figurális modern, stilizált alakok, mozgást kifejező leredukált expresszionista előadásban még mindig kelendők.

Az ezüst- és aranyművesség is az iparművészet nagy lehetőségét mutatta be. Igen számos iparművész egyéni munkája volt látható és a nagyobb üzemek és cégek, még a Württembergische Metallwarenfabrik Geislingen, melynek kiváló Ikora-üvegjét már említettem, az iparművészek által tervezett és irányított ékszer- és ezüsttárgyait Ikora-ékszer név alatt propagálja.

A mai német ékszer- és ötvösművészet a régi germán-, sőt bronzkori ötvösművészetet felújítja, a násfák, fibulák, bros- és egyéni ékszerek a legegyszerűbb alakúak, kézzelkalapáltak és ornamentikájuk a primitív germán és északi őskultúrának visszaadásával nemzeti jelleget ad.

Megemlítenem kell még Halle város kézművesiskolájának műhelyeit, melyek elsőrangú iparművészeti készítményeket állítottak ki mindenféle szakmából. Legsikerültebb és legfejlettebb azonban a fém-művészeti osztály, melynek emailmunkái a japán cloissonéval vetekednek. Rekeszzománc, folyatott és festett zománc mindenféle fajtája akad itt, az edények és tányérok nemes egyszerű formája és ékítményei a régi germán motívumokkal tűnnek fel és méltán beilleszkednek a német mai iparművészet legjobbjai közé. A Württembergische Metallwarenfabrik óriási, két méteres tűzemalll rézvázái is feltűnnek itt.

A régi német ötvösmesterség is több helyen szerepel a régi munkák tradiciójának megtartásával új, korszerű használati és dísztárgyakkal.

A szalmafonás iparművészetének igen számos művelője állított ki a vásáron. Általános a sokszínű háncsból készített művészi kosárárú, dobozok, könyvkötési és kartonmunkák, kombinálva szalmafonatú lapokkal, táskák, retikülök, tálcák, sőt szalmaállatokat és egész szalmaakváriumokat lehetett látni. Nagyon sokféle az alkalmazott színes anyag, pálmahánes, fűzfavessző, japánfüvek, mindezekkel jó dolgokat készítenek, igen olcsón és ízlésesen. A színes háncsokkal sávos és mintás elrendezésben igen hatásos iparművészeti tömegcikkeket produkálnak.

A bőrtárgyak közül különösebb munkákat nem lehet kiemelni. A munkák ízlésesek voltak, egyszerű, praktikus használati cikkek, jó színekkel, egy-két helyen 2—3 színkombinációban láttam eredetibb dolgokat, mint például egy főszín mellett két sávos díszítés bőrapplikációs technikában: természetesen a veretek is hozzáillők, sok fényezett és színes fa szerepelt a csont-, fém- és féldrágakőanyagok mellett.

Áttérek a kerámiára, mely ma Németország egyik legkiválóbb iparművészeti műfaja. Általában jellemzi a német kerámiát, hogy kitűnő anyaggal nagyszerű, változatos mázakkal egyszerű, artisztikus formákat hoztak, kevés plasztikai vagy festett díszítéssel. A groteszk expresszionizmus stílusa már csak kevés helyen volt látható, visszatérés mutatkozik az antik és az azt megelőző ásatáskorabeli formákhoz, sőt azok színei- és ornamenseihez.

A német és dán kerámia mellett szerepeltek az olaszok is ismert faenzai, avenoi, perugiai és firenzei márkákkal. Újabbat azonban ott nem lehetett látni.

A grafikai művészet a legnagyobb fokon áll, három külön kiállítási palotában volt elhelyezve a könyv- és nyomdaipar, a papíripar és a sokszorosító ipar. Művészeti reklámkiadványok mindenhol bizonyítanak e szakma magas fejlettségéről. Lipcse a könyvkiadók és a nyomdák gócpontja. A grafikai művészetek akadémiája idevonzza az egész világból azokat, kik a könyv és betű művészetével megakarnak ismerkedni. A német reklámgrafikusok egyesülete egy kis, reklámművészeti kiállítást rendezett a vásár látogatóinak és nagyon szép eredményeket ért el megrendelésekben. Sűrűn fogyott az elegáns évkönyvük, melyben tagjainak munkái reprodukciókban voltak láthatók.

A Reklam-Messében szintén igen jó iparművészeti dolgok voltak, elsősorban a reklámgrafikai üzemek kiállításán.

Érdekes fényreklám-ujdonságokat láttam, neonbetűk, melyek másodpercenkint a szivárványszínekben változtatják színűket.

A kirakatrendezés minden szükséglete képviselve volt. Babák, köztük Käthe Kruse életnagyságú babacsoportjai, Attrapék minden fajtája, védjegyek, Blickfang-tárgyak, falborító papirosok, melyek karácsonyi, húsvéti és egyéb szezón-mintákat ábrázoltak, sőt egész kivonatokat lehetett

látni. Ugyanígy találhatunk meg mindent, ami a helyes, korszerű csomagolási szükségletet illeti, alapanyagoktól kezdve a grafikailag jó kiállított kartonage-munkáig.

Egyéb iparművészeti tárgyakról általában még a borostyán, féldrágakő, gyöngy, üveg, fa, kerámiából, a fémből készített nyakláncokat kell említeni, melyek a legváltozatosabb formákban voltak sűrűn láthatók, ugyanígy karperecek, násfák, fibulák, szalvétagyűrűk és egyéb apró díszműtárgyak (nippek).

Általánosságban összegezve a látottakat, konstatálható elsősorban az, hogy a német iparművészeti termelés általában kitűnő, márkás, technikai szempontból kifogástalan minőségű munkára törekszik.

Az ornamentikában és figurális díszekben a régi germán és északi népek műemlékeinek hatása kiszorította az expresszionizmust és az individualizmust, mely eddig a németeket jellemezte.

Mindezek a tényezők igen érdekes fejlődési képet adtak egy olyan átalakulás idején, melynek végeredményeit még most nem lehet elkönyvelni.

Mindenesetre a termelő emberi tehetségnek újabb lehetőségeit lehetett konstatálni és a mindent egyenruhával felöltöztető tömegtermelés helyébe sok helyen a nemzeti sajátságokat és a hazai föld szellemét ápoló egyéni otthonmunka és kézművesmesterség lépett, melynek újraélesztésével számos iparművész szellemi munkája is termőtalajra lelt.

Itt a vezetőszerepet az iparművész tölti be és remélhető, hogy ezen fejlődés az emberi minőségmunkára jó eredményekre fog vezetni.

LAKATOS ARTHUR

ÁRKAYNÉ SZTEHLÓ LILI ÜVEGABLAKAI

Az emberiség megunta a történelmi stílusok hamis utánzatait és új után vágyódik. Új után, amelyben a lélek a fontos, amelyben az anyag csak a lélek formatalálása. Új művészetet akar, amely nem utánoz, hanem alkot, amely nemcsak dísz, hanem megfelel az élet követelményeinek ; amely nemcsak külső szép, hanem belső tartalom is ; amely nem fénykép, hanem a lényeget adja, amely nem fárasztja a szemet a sok apró részlettel, hanem egyszerűsége által gyönyörködtet.

Az átalakulás nem símán, hanem a legélesebb szakadással ment végbe. Az „izmusok" a geometria törvényeivel akartak újat teremteni. Ebben tévedtek, de mégis sok útravalót adtak a következő generációnak. Megtanították, hogy nem a sok részlet, hanem a lényeget adó egyszerűség a fontos. Ezt azonban már nem a geometria, hanem a lélek útján akarja elérni. Nem a külső szép, hanem a belső tartalom kifejezése a fontos.

A modern művészet éppen ezen a téren hozott meglepő eredményeket, különösen az építészetben, mert a művészeti ágak közül az építészet áll legközelebb a gyakorlati élethez. Természetes tehát, hogy minden új művészeti korszak az építészettel indul. Hozzáalkalmazkodva fejlődik a szobrászat, festészet és díszítőművészet stílusa.

A modern művészeti törekvésekben sok olyan vonás van, ami a primitív jelzőt igényli magának. Ez lehet a magyarázata annak, hogy a modern szobrászok és festők oly nagy szeretettel fordultak, s fordulnak ma is a „primitív" népekhez, magához a nép formanyelvéhez, vagy a „primitív" középkori művészethez, amikor a maguk új lelkiségének megfelelő formavilágot akarják kialakítani.

Az egyházi művészetben is természetszerűleg elsőül az építészet alakult ki. A modern egyházi építészetet közös problémák elé állítja az új anyag, a vasbeton alkalmazása. Különössé teszi az egyházi építészetet ennek sajátos problémája, a liturgiai követelményeknek a megoldása. Ezek a problémák olyanok, amelyek az idők folyamán már igen tökéletes megoldást nyertek. A legszebb és legkielégítőbb megoldásokat az ókeresztény római, a román és a gótikus művészet, tehát a középkor „primitív" művészete adja, amikor a cél még legtisztábban lebegett az építtetők és építők előtt.

Akik a modern egyházművészet új stílusát megteremtették, az eredeti követelményből indultak ki. A templom rendeltetéséből, ami egyik fontos meghatározója az új stílusnak. A másik az anyag, s a vele kapcsolatos konstrukció.

A modern építészet egyik jellemzőjéül jelöltük meg a sík felületek kedvelését. Olyan műfajok vállalkozhatnak tehát a modern épület díszítésére, amelyek ezt a törekvést természetüknél fogva nem akarják megbontani : a falba, fülkébe símuló szobor, a fallal szinte egy síkba tapadó lapos relief, a freskó és nem utolsósorban az üvegfestészet. A szobrászatban, freskóban, üvegfestészetben is meg kell nyilvánulni ugyanazoknak a stílussajátságoknak, amelyek a modern építészetet jellemzik Tehát a kompozícióban, nem részletekre, hanem nagy összefogásra kell törekedni, s bennük bizonyos konstruktív, architektonikus jellegnek kell bennük megnyilvánulni. Ezeknek a műfajoknak az újjászületését azonban nemcsak az építészet, hanem maga a korszellem is követeli.

Az új technikai és stílusbeli törekvéseket ma már világosan észlelhetjük a festészetben, a szobrászatban, s minden egyéb művészeti ágban is. A szobrászok és festők, tudatosan, vagy tudattalanul, de már most úgy komponálják műveiket, mintha épületre készítenék.

Az architektúra egységét az üvegablak zavarja legkevésbbé, éppen mert a falak nyílásait, az ablakokat tölti ki. Célja a megvilágítás mellett természetesen a díszítés és a hívek áhítatának a fokozása is.

Az üvegfestészet első virágkora a gótikus építészet. A gótikus üvegablak célja a belső tér misztikus hangulatának a növelése is volt. Ma is erre törek-

szenek. De ezt nem lehet elérni az olajkompozíciónak az üvegre való egyezerű átvitelével. A művészeteknek örökérvényű törvényei vannak, amelyek sajátos vonatkozásban állanak az anyag technikai lehetőségeivel. Az üvegfestménynek is meg vannak a maga sajátos technikai és anyagszerű követelményei. Mindenekelőtt az a körülmény, hogy több színes üvegdarabból van összekomponálva, s rajzát részben a keretül szolgáló ólom, részben a beleégetett új színárnyalatok és tónusok adják. A több darabból való összeállítás, valamint az ólomnak határozott kontúrokat adó jellege bizonyos síkszerű stilizáltságot követel. Másrészt a tervezőnek szem előtt kell tartania az ablaknak síkszerű voltát, alkalmazkodnia kell az architektúra térelosztásához, a kívánt erősebb, vagy gyengébb megvilágosításhoz. Az üveg kolorizmusában is érvényesülni kell tehát a természettől való elvonatkoztatásnak, stilizálásnak, dekoráló tendenciának. Ezeknek a körülményeknek a helyes szem előtt tartása teszi alkalmassá az üvegablakot az architektúrával való közös alkalmazásra.

Az előbb említett két modern templomunk, valamint a legkorábbi győr-gyárvárosi templom, amelyek az egyetemes egyházművészet fejlődésében is úgy kronológiájukkal, mint kvalitásuknál fogva, előkelő helyet foglalnak el, egyúttal a modern magyar üvegfestészetnek is fontos állomásai. Mindegyik üvegablakait Árkay Bertalanné Sztehló Lili tervezte, a kivitelezés pedig Johan és Majoros, illetve Johan és Palka munkája.

A győr-gyárvárosi templom 1929-ben épült. Árkay Aladár nagyszerű alkotása, de tervezésében már fia, Bertalan is résztvett. A templom belső hangulatához nagymértékben járulnak hozzá a hatalmas méretű, színes ablakok, Sztehló Lili első kiváló alkotásai. A négy, 7 méter magas üvegablak 28 jelenetben mutatja be Krisztus életének főbb eseményeit. Meleg színek, könnyed ritmusokban alakuló formák, megható líraiság jellemzi ezeket az ablakokat. Úgy technikai kivitelükben, anyagszerű megtervezésükben, mint az egyszerű, zárt kompozícióban, annak tektonikus jellegében hiánytalanul beszélnek a modern művészet problémáiról.

Az új magyar egyházművészet alkotása a városmajori templom, Árkay Aladár műve, amelynek díszítését a legjobb fiatal művészgárda végezte, E helyen azonban csak Sztehló Lili üvegablakaival foglalkozunk. A szentély óriási ablakát, a Jézus Szívét ábrázoló hatalmas üvegkompozíció tölti ki. Középen a jobb kezét áldásra emelő, s balját szívén tartó Jézus hatalmas, archaikusan stilizált alakja foglal helyet. Merev tekintetéből jóság és szeretet árad. Körülötte éneklő és zenélő angyalok alakjai teszik gazdaggá a nagyszerűen „felépített" kompozíciót. Nem mutat naturalisztikus formákat, stilizált vonalai és színei mégis a valóság illúzióját keltik bennünk. Árkayné ügyesen olvasztja egybe a képelgondolást a darabokból álló anyaggal. Az üvegablakok még nem készültek el teljesen. A templom művészi hatása pedig csak akkor bontakozik ki a maga egészében, ha a fehér üvegek helyére végig színes kompozíciók fognak kerülni.

Sztehló Lili művészetének harmadik fontos állomása a Rimanóczy Gyula által emelt pasaréti ferences templom négy üvegablaka, amelyek úgy művészi elgondolásukban, mint kivitelükben az előbbiekkel egyenértékű alkotások.

Művei nemcsak a magyar határokon belül, hanem a külföldön is nagy sikereket arattak. Szent Erzsébetet ábrázoló műve 1933-ban megnyerte a milánói iparművészeti kiállítás Grand Prix-jét, az 1934-ben rendezett egyházművészeti kiállításra készült Angyali Üdvözletét Mussolini vette meg az újon épült Littoria város temploma részére, Magyarországi Szent Erzsébetet ábrázoló üvegfestményét pedig az azóta tragikusan elhúnyt Dollfuss kancellár vásárolta meg a Seipel-kápolna díszítésére. A Mussolini által megvásárolt kompozíció Sztehló Lili egyik legjobb alkotása. A témaadta lelki állapotok hiánytalan éreztetése mellett nagy érdeme az anyagszerűség teljes tiszteletbentartása. Nincs egy vonal, egy színárnyalat, amely akár a belső tartalmat, akár a technikai kivitelt illetőleg felesleges volna. Az alakok fő vonalait természetszerűen az ólomkeretek, illetve keskenyebb sötét üvegsávok adják. Gondosan figyel arra, hogy a lehető legkevesebb utólagos átszínezésre legyen szükség. Az üveg eredeti színeivel való komponálás a célja. Ez azonban az igazi művész, s így Árkayné részére nem jelent korlátokat. Az arcok, melyek egy-egy nagyobb lemezből képezvék, alig tüntetnek fel új színbeégetéseket, illetve maratásokat. Csupán a haj van újólag festve, s a szemek, a száj finom vonalai. A technikai kivitelen túl ki kell emelni a két alak harmónikus kiegyenlítését, arányos térkitöltő szerepét. Hasonlóan finom lélek-kifejeződéssel találkozunk a Magyarországi Szent Erzsébetet ábrázoló kompozíción is.

Sztehló Lili egyike azoknak a fiatal magyar művészeknek, akik megtanulták Róma levegőjéből, hogy a modern, igazi egyházművésznek milyen szempontokat kell maga előtt tartania, s hogy kell a keresztény művészi közösséget szolgálnia.

NAGY ZOLTÁN

RÉGI KISÁZSIAI SZŐNYEGEK

Hazánkban a szőnyegkészítés kisázsiai hatások alatt csak szerény mértékben és igen szűk körben folyt. Oklevelek és egyéb írott források szórványos adataiból sejtjük, hogy több ízben és több helyen is próbálkoztak régi eleink szőnyegkészítéssel. E kísérletezéseknek csupán egyetlen hírmondója maradt reánk: az Iparművészeti Múzeum azon csomózott szőnyege, mely 1723-ban készült Erdélyben. E mű szellemében és konstrukciójában a régi keleti szőnyegek mintáját követi, bordűrje is az Usakban készült „erdélyi" szőnyegek hatszögű medaillonokban elhelyezett karmos arabeszkes

díszeken alapul, tükrének rajza a keleti mintaképet azonban már elveti s egy régi magyar hímzésről is ismert virágtővel díszíti azt. Magyarországnak a szőnyeg készítésében vitt kis szerepe ellenére is nagy a jelentősége a keleti szőnyegművészet történetében. Hazánk az elsők egyike volt ugyanis, hová a keleti művészet e csodálatos és sajátságos termékei korán jutottak el. Őseink különös előszeretettel viseltettek a szőnyegek iránt. Lakásaik és sátraik fényűző berendezéseinek szerves kiegészítőivé váltak. Erdélyben a templomok padjait is ezzel borították. A magyar szőnyegszeretet e kedvező atmoszférájában a keleti eredetű szőnyegek oly halmaza rakódott le, melynek roncsai még ma is elkápráztatják a nagyvilág műgyüjtőit és műszeretőit. Az erdélyi templomokban felhalmozódott keleti szőnyegek ritka értékeit és jelentőségét a gyüjtők és a szakférfiak már korán felismerték. Gyüjteményeik féltve őrzött kincseit és ritkaságait már hosszú évtizedek óta innen vásárolják és szerzik be.

A szőnyegek régi klasszikus hazája Perzsia. Az iráni mesterek emelték Kelet e legszebb művészeti ajándékát a legnagyobb és legcsodálatosabb tökélyre. A sejtelmes és megkapó színpompa mellett gazdag növényi ornamensekkel, ember és állatalakos jelenetekkel és egyéb díszítményekkel olyan bámulatos remekeket tudtak létrehozni, melyek magasságára és tökélyére semmi más nemzet és semelyik más nép feljutni sohasem tudott. A kisázsiai szőnyegkészítés is (nagy általánosságban tekintve) ennek a nagy művészi gócpontnak a kisugárzása és állandó befolyása alatt létrejött művészet. Legfőbb elemei a perzsa művészetben gyökereznek. Annak elemeivel létesült, de természetszerűleg erős átalakításokkal és egyéni sajátságos elemekkel átszűrt mintegy redukált kiadása. Formakincse állat- és emberalakos ábrázolások nélküli, geometrikus és növényi elemekből áll. Ezeket azonban oly pazar gazdagsággal és ötlettel tudja variálni és előállítani, hogy sok esetben a perzsa szőnyegekkel egyenértékű, vonzó és páratlan bájosságú alkotásokat produkál.

A keleti szőnyegművészetnek csak a felénk eső, újabb része ismeretes. A kezdete, fejlődése és történetének régebbi szakasza az ismeretlenség homályába vész. A szőnyegművészet termékeit és remekeit ilykép csak a XV. század első felétől kezdve kísérhetjük nyomon. A reánk maradt emlékanyag legrégibb darabjai a fejlettség olyan fokát árulják el azonban, melyek kétségtelenné teszik, hogy a szőnyegkészítésnek már több évszázados fejezetei zajlottak le, míg a szőnyegművészet e magas fokra feljutott. A napjainkig fennmaradt csekélyszámú emlékek ornamentikája mértani elemekből alakult. A merev, egyenes és törtvonalú ornamentum legfőbb díszei a foradékos ékítésű és arabeszkes körvonalú, egymással váltakozó medaillonok. A keretben majd nyolcágú csillagokat, majd pedig stilizált kufi írásjegyekből alakult motívumokat látunk. A kisázsiai szőnyegtípusok későbbi kialakalásaiból és fejlődéseiből visszakövetkeztetve, kétségtelen, hogy ezek az elmerevedett és elstilizálódott elemek eredetileg szintén naturalisztikus virágdíszítések lehettek s csak a XV. sz. elején válhattak merevvé, sematikusakká és ennyire stilizáltakká.

A kisázsiai szőnyegkészítés e korbeli emlékei csak igen szórványosan és elvétve maradtak reánk. A korabeli itáliai, német és németalföldi festményeken azonban gazdag bőségben leljük képes ábrázolásaikat. Minthogy egy ilyen rajzú szőnyeg szép példánya ifj. Hans Holbein azon festményén is reánk maradt, melyen a piktor Gisze kereskedő arcvonásait örökítette meg 1532-ben, a német műtörténészek az ilyen típusú termékeket H o l b e i n s z ő n y e g n e k nevezik. Ez a megjelölés általános elterjedésű ; manapság is ezt használják. Ez az elnevezés azonban helytelen, s nagyon egyoldalú is, mert a XV. századi festők műveit szemlélve kitűnik, hogy Holbeint megelőzőleg már más festők örökítettek meg ilyen szőnyegeket. Ez alapon akár Martegna-szőnyegeknek is nevezhetnők őket, mert id. Hans Holbein (1470—1524) és ifj. Hans Holbein előtt már Martegna (1431—1506) is megörökítette az ilyen remek típusú szőnyegek egyikét a veronai S. Zeno Maggiore templom azon képén, mely az angyalok által körülvett s a gyermek Jézust tartó trónoló Madonnát ábrázolja. Domenico Ghirlandaionak (1449—1494) a firenzei Uffizi-képtárban lévő trónoló Madonna-képét is láthatjuk a mértani díszű szőnyegek egyikét. Éppen ezért legfőbb ideje volna az általánosan elterjedt Holbein-szőnyeg megjelölést igazságtalan voltánál fogva elvetni s helyette a tényeknek megfelelően a mértani díszű szőnyeg megjelölést használni.

A mértani díszítésű szőnyegek készítésének utolsó szakaszában lépnek fel a geometrikus ornamensektől lényegesen eltérő mustrájú a r a b e s z k e s U s á k - s z ő n y e g e k. Ezek tükrét mértani idomokká merevedett növényi elemekből rajzolják olyként, hogy az egymást keresztező palmettás indák folytatólagos csillagos mustrát alkotnak. Keletkezési idejüket Girolamo dai Libri (1474—1555)-nek a veronai városi múzeumban levő trónoló Madonnája és Pontormo-nak a római Borghese-képtárban levő azon festménye alapján, melyen Spanocchi Cervini kardinális, a későbbi Marcel pápa képmását örökítette meg, a XVI. század elejére tehetjük. Mintegy másfélszázados fénykor után erős hanyatlásba megy. A kassai múzeumnak az egyik ismeretlen szepesi festőtől származó azon képén, mely az 1682-ben elhúnyt Görgey Lászlót ábrázolja a ravatalon, láthatjuk, hogy e korban az arabeszkek merev rendszere már megbomlott s a keretet is nyolcszögű rozettás otromba medaillonok díszítik.

A mértani mustrás szőnyegek közelebbi készítési helye ismeretlen, az arabeszkes szőnyegek azonban gyaníthatólag már Usakban készültek. Ez a város a kisázsiai szőnyegek készítőinek egyik legnagyobbszabású gócpontja. Kiváló mesterei fantáziagazdagságának és ügyességének köszönhető, hogy a XVI. és XVII. században nyolc szőnyegtípus teremtődött meg produktumai között, melyek mindegyike nagy népszerűségre téve szert, szépségükkel és kiváló kvalitásaikkal a kisázsiai szőnyeggyártás élcsoportjaiba tartoznak.

A perzsa szőnyegművészet nagy befolyásától az Usak-szőnyegek sem tudtak szabadulni. Ez a nagy behatás főleg a XVI. században készült n a g y U s a k-szőnyegeken figyelhető meg a

legjobban. Ezek rajza a Szafida-kori tiszta perzsa szőnyegmintákon alapul. Nagy Usak nevüket a kisázsiai szőnyegek között méretre nézve feltűnően elütő terjedelmük (5×2, 4×2½ m) miatt nyerték. Ilyen nagyságú, 10—12 négyzetméternyi szőnyegek más kisázsiai szőnyegtípusban nem is készültek. Tükrük közepét nagy arabeszkes díszű medaillon foglalja el, sarkaikat leveles szegélyű medaillonrészletek ékítik. A közbeeső teret pedig ugyancsak a perzsa szőnyegekből átvett finomrajzú virágindák ékítik. Keletkezési idejük a XVI. század első felétől a XVII. század közepéig terjedő szakra esik.

A nagy medaillonos Usak-szőnyegek egyik tejtestvére, illetőleg válfaja a csillagos Usak-szőnyeg. Színezésben erősen egyezik. Tükrében azonban nyolcágú nagyobb és négyágú kisebb csillagok váltakoznak. Készítési idejük is a nagy Usakéval egybeesik.

A perzsa művészet befolyásainak hű tükrei a kis Usak-szőnyegek. Piros mezejük közepén kisebb medaillon díszlik; keretében pedig felhőszalagok, illetőleg palmetták sorakoznak. Hasonlólag korunk perzsa könyv-, illetőleg kéziratkötéseihez. A kis Usak-szőnyegek virágkora a XVI. század közepétől a XVII. század közepéig terjedő száz év.

A kisázsiai szőnyegek sajátságos csoportja az újabban fehér Usak-nak keresztelt emlékek. Szaracén származású növényi és csillagos díszei szokatlan romboid-idomokká merevedtek. Ezen mustrájuk után madaras szőnyegeknek is nevezik őket. Helytelenül, mert az újabb időkben is előkerült további emlékanyag alapján kétségtelenül kimutatható, hogy ezen ornamentumok a növényvilág elemeiből stilizálódtak el. A XVI. század végén kezd felbukkanni és divatba jönni e szőnyegfajta s szeretete az egész VXII. század folyamán át tart.

E csoporthoz csatolódik az ugyancsak fehéralapú golyós Usak-szőnyeg. Ennek fődíszítő eleme a tükrét kitöltő hármas golyó. Ez az egyéb textiliákon is előbukkanó hármas golyó: Buddha tanának a jelvénye. A XVI. század végétől a XVII. század közepéig terjed készítési idejük. A késői darabok tükrében a boltív is megjelenik. Minthogy golyós díszei fekete festékkel készült anyagból vannak csomózva, szép példány alig maradt reánk. A fekete festék ugyanis a szálakat megemészti s így az eredeti díszítéseknek csak foszlányai és erősen lestrapált példányai maradtak fenn.

A kisázsiai szőnyegek reánk nézve legfontosabb csoportját az úgynevezett Erdélyi-szőnyegek teszik. Ezek virágornamentikái a mi népünk díszeivel jóformán teljesen egyezőek, aminek magyarázata csak az a nagy befolyás és hatás lehet, melyet az előnyomuló török hímzéseivel, kerámiájával, ötvösműveivel és egyéb művészeti termékeivel a magyar művészetre tett. Ezen szőnyegtípus legrégibb darabja az 1600 körüli évekre tehető. Az e kori darabok tükreit díszedényekből kinövő virágos és leveles indadísz tölti ki. Kétségtelen, hogy ez a díszítés a perzsa arabeszkes indákban és palmettákban gyökeredzik s hogy ezeknek a kisázsiai ízlésnek megfelelő stilizálásából alakult.

Az „Erdélyi-szőnyeg"-eket díszítésük alapján hat csoportra oszthatjuk. A legrégibb, vázákból kinövő indás-virágos és leveles díszek leegyszerűsítéséből alakul ki korrendben az a második csoport, melynél a tükröt a hossztengely irányában sorakozó virágok, rozetták és palmetták, valamint kétoldalasan elrendezett virágos indák alkotják. Ezek további leegyszerűsítéséből létesül a harmadik típus, melynek rajzát szétszórt virágok és virágos indák adják. Az „Erdélyi-szőnyeg"-nek negyedik szépséges csoportja a rozettákkal (nárciszvirágokkal) szegett, négyszögletes és virágcsokros medaillon-tükrös. A következő alcsoportba a kis Usak-szőnyegek hatoldalas közép medaillonjaival ékített emlékek tartoznak.

Az Erdélyi-szőnyegek keletkezési főidejük a XVII. század. Elvétve a XVIII. század közepéig is készülnek egyes darabok, ezek azonban már nem olyan tiszták; erőtlenek.

Ezeknek a szőnyegeknek még mai napság is Erdély a főlelőhelye. Az ottani templomok padjain és falain nagy tömegben díszlenek. Kétségtelen, hogy a török hódoltság maradványai ezek a szőnyegek, melyeket az erdélyi lakosság annyira megkedvelt, hogy az usaki műhelyekben ezt a sajátságos, különálló típusú szőnyeget kizárólagosan Erdély számára készítették és exportálták. A szállítást — a régi adatok tanuságai szerint — főleg a brassói kereskedők bonyolították le.

A kisázsiai szőnyegművészet nagy kincsei az imaszőnyegek is. Ezek rajzaik eltérőségei szerint a Jordesz-, a Ladik- és a Kula-szőnyegek nagy és általánosan ismert csoportjaira oszlanak. Korban legrégibbek és egyúttal legbecsesebbek a nyugat-anatóliai Jordesz városkáról elnevezett darabok. Ezen szőnyegek fénykora a XVII. századra terjed. Legrégibb ismert példánya az Iparművészeti Múzeum selyemszőnyege. Ennek kerete az úgynevezett oroszlános (heráti) mustrával van díszítve s rajzának egyéb motívumaival is bizonyítja, hogy a Jordesz-szőnyegek főbb gyökerükben az indiai szőnyegek díszítő elemeivel vannak összekötve. Az Iparművészeti Múzeum 1600 körüli évekből származó selyem Jordesze sajnálatos módon csak töredékeiben maradt reánk. Radisics Jenő bukkant reá egy erdélyi paraszthaz küszöbén, ahol egyszerű rongy gyanánt szolgált. Hiányzó darabjait — melyekből a parasztasszony papucsot készített — többé előkeríteni nem lehetett. E szőnyeg sűrűsége bámulatraméltóan jelentékeny: 3744 csomó esik egy négyzetdeciméterre; vagyis az egész szőnyeg mintegy 300.000 csomókötéssel készült.

A kisázsiai szőnyegek a XVIII. század közepe felé finomságukból veszteni és művészi kidolgozásaikban rohamosan hanyatlani kezdenek. A díszítőelemek rajzai fokozatosan eldurvulnak s a tagozások is elvesztik helyes arányaikat. A dekadencia ezen korában alakulnak ki a Mudsur, Melasz, Kirsihir, Bergamo és az anatóliai szőnyegek általános névvel jelölt más csoportjai. Ezek azonban túlnyomólag már csak halvány visszfényei az egykori remekeknek. Ettől kezdve a kisázsiai szőnyegkészítés erősen fogyni kezd jelentőségéből. Egykori nagy magasságaiba felszárnyalni jöbbé már nem tud. Napjainkban a modern európai gépszőnyegek s a különböző háziipari, manufakturák termékei mindjobban kezdik leszorítani piacairól, melyeket az európai vám- és valutáris nehézségek miatt amúgy is csak igen ritkán tud felkeresni.

MIHALIK SÁNDOR

•KRÓNIKA•

SZEMÉLYI HÍREK. Vitéz dr. József Ferenc királyi herceg, az Iparművészeti Társulat elnöke, az elmult hónapban ünnepelte 40 éves születésnapját. A magyar közélet, sajtó és kulturális egyesületek ezt a dátumot örömmel ragadták meg, hogy szeretetüknek hangot adjanak és a népszerű főherceg előtt nagy és sokoldalú kulturális munkájáért hálájukat lerójják. A nádor-család hagyományos nemzetszépítő és városfejlesztő munkáját a fenséges utód is méltó eszközökkel folytatja és nekünk külön büszkeségünk, hogy érdeklődésének széles regiszterében is mily szeretettel foglalkozik iparművészetünk minden ügyével. Hálánkat és szerencsekívánatainkat az Iparművészeti Társulat vezetőiből alakult kis küldöttség tolmácsolta a fenséges úrnak, melyben Szablya Frischauf Ferenc, Szablya János, Ligeti Miklós és Seenger Béla vettek részt.

● Szablya János, társulatunk ügyvezető alelnöke március hó 27-én Bécsben előadást tartott az osztrák Ravag (rádiótársaság) felkérésére a magyar iparművészet újabb fejlődéséről. A bécsi magyar népművészeti és iparművészeti kiállítás nagy sikerének egyik gyümölcse volt ez a jelentős meghívás is, melynek az előadó tartalmas és érdekes mondanivalói adtak súlyt. A félórás előadásban a magyar iparművészeti mozgalmak sokrétű s nemzetgazdaságilag fontos mozzanatait világította meg, plasztikus módon emelve ki, mit jelent ez a művészet, valamint az ipar és a nagyvilág ízlése számára, miként ad új színeket s ízeket a nyugateurópai városok lakásainak, kiállításainak s divatjának.

● Pacher Béla dr.-t tanácsjegyzőnek nevezte ki a polgármester és ezzel a főváros művészeti és kulturális ügyeinek egyik legkiválóbb munkása kapott méltó elismerést. Művészetszeretetét nemcsak ebben a minőségben, hanem mint az Iparművészeti Társulat választmányi tagja is másfél évtizede ápolja hivatali formaságok teljes mellőzésével, egy kedves és előkelő lélek egész melegségével.

ÉBER LÁSZLÓ. Becsületes, komoly tudós, szerény és csöndes kutató, a mellett pedig a művészet szeretetében folyton megújhodó lelkes amatőr volt Éber László. Talán ez az örökké fürge, újat és régit egyaránt lázasan szerető természete adott neki erőt, hogy annyit dolgozzék, névvel és névtelenül, mint amennyit egy aránylag nem is hosszú életen, hatvanhárom éven át dolgozott. Fiatalabb korában az egyetemen s az Iparművészeti Iskolában évtizedeken át oktatta az ifjúságot a művészettörténetre és az ő higgadt, leszűrt ítéleteit az izzó lelkesedés hangjaival tudta közvetíteni hallgatóinak. De e mellett állandó kutatómunkája eredményeit közölte a Magyar Iparművészet régibb évfolyamaiban is és tevékeny részt vett az Iparművészet Könyvének megjelenésében is. Ilynemű munkásságának javarésze a századforduló idejére esik, melynek ő egyik legismertebb magyar esztétikusa volt. Az utolsó évtizedekben inkább fordításokkal és lexikális művekkel szolgálta a művészeti tanítás ügyét, melyhez még nehéz életküzdelmeiben s betegségében is megható szeretettel ragaszkodott. N. P.

GORGE HUGO. A háború utáni Bécs építészetében jelentős szerepet játszott ez az osztrák műépítész, előbb mint Ohmann professzor jobbkeze, majd pedig önálló tervező minőségben. Egyik érdekes sajátsága volt, hogy különösen belső építészeti munkáit mindig a kivitelező iparosokkal együttesen érlelte meg, azokat szinte együtt terveztek. Az építés és bútortervezés mellett a kerámiát is nagy szeretettel űzte s legnagyobb sikereit a bécsi Werkbund-Siedlung két évvel ezelőtt épült kis házain érte el. Hatvankilenc éves korában halt meg Bécsben.

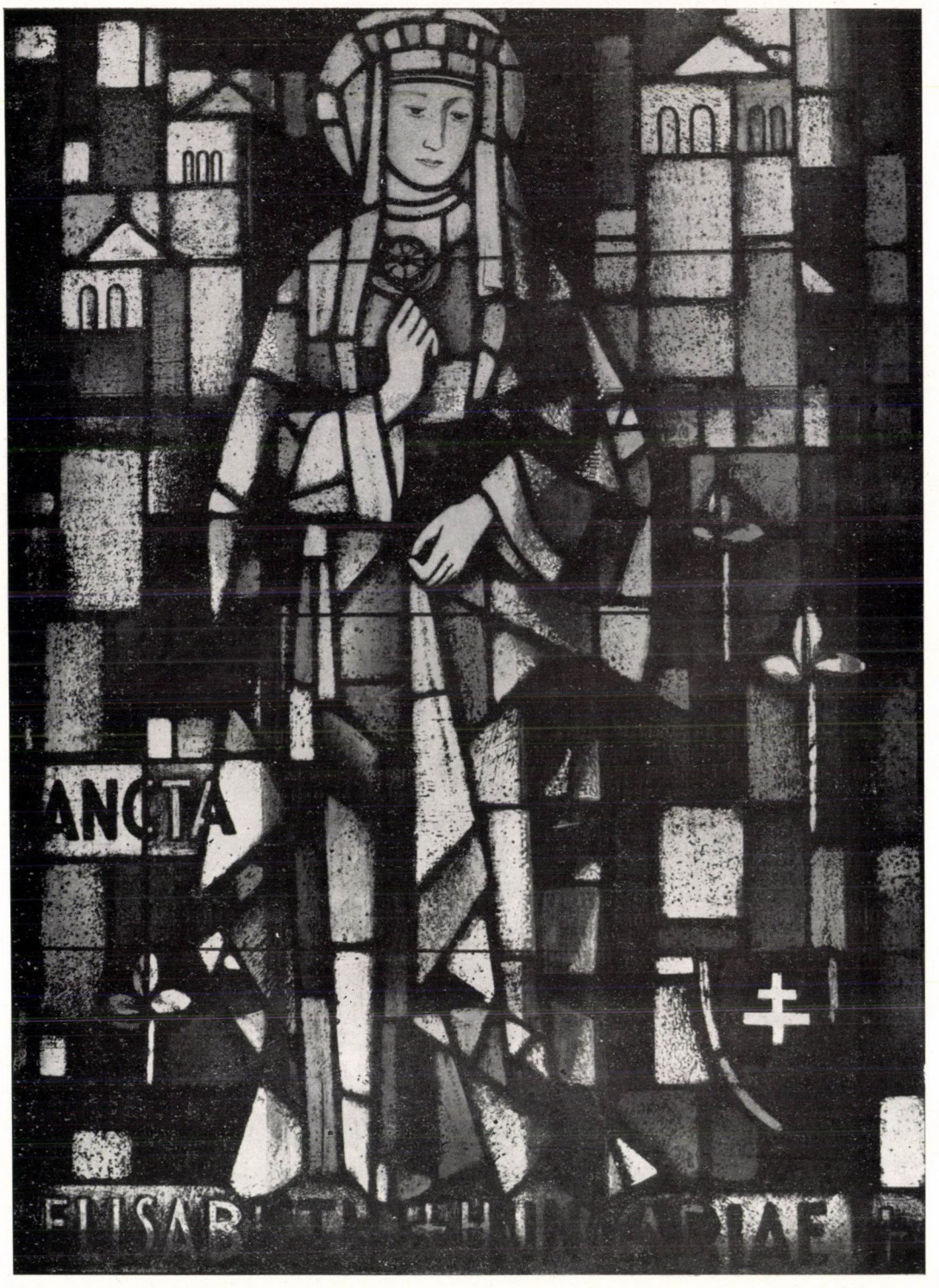
KALITKA-TERVEZŐK. Az olasz iparművészek nagyon találékonyak. A fokozódó állatkultusz újra nagyon divatba hozta az olasz lakásokban a madárházakat. Nosza, hozzáfogtak az iparművészek csinos kalitkák tervezéséhez. A legmodernebb anyagokból, krómozott acélból, alumíniumból és üvegből készítik az ő régies formájú, hengeralakú kalitkáikat, melyeket néha akváriummal, vagy madárfürdőházzal is bővítenek. Szóval a belső építészetnek új területe kínálkozik, mely szórakozásnak is megjárja — komolyabb építőfeladatok híján.

KORSZERŰ ÉS MAGYAROS. Az Iparművészeti Társulat őszi jubiláris kiállításán olcsó, korszerű és magyaros szobákat szeretne bemutatni. Erre a célra pályázatot hirdetett s az első pályázat eredménytelen volt. Miért? A bírálati jelentés azt mondja, hogy a korszerűséget a bútorpiac szokásos formáival még csak meg lehetett találni a terveken, de már a magyaros jelleget inkább csak népies motívumok, szűrdíszek és más effélék jelezték. Szóval éles szakadék választja el bútortervezőink felfogásában a modern s a magyaros irányt, amelyek ellentéteit pedig a többi anyagokkal dolgozó iparművészet munkáin nem érezzük. Kétségtelen, hogy a probléma a bútortervezésnél nem ilyen egyszerű. Itt sokkal mélyebbre kell hatolni : magyaros formákat kell kibányászni a népművészet és néprajz kincsestárából s azokat sok érzékkel áthangolni a mai élet használatára. De még ez sem elég. Bele kell merülniök a művészeknek a folklore, a népművészet egész légkörébe, amire pedig annyi alkalom nyílik múzeumaink s folyóirataink gazdag gyüjteményeiben. Az egyszerre, hirtelen való felkészülés itt nem ér semmit. Csak aki előbb lassan, műveltsége egész éltető elemeivel magába szívta a magyar hagyományokat, az tudja testté formálni őket, mikor az élet kívánja. N.

DÍSZOKLEVÉL. Azelőtt nagy kitüntetés, megbecsült öröm volt a díszoklevél. Politikus, jubiláns, társulati tag nemcsak az átvételkor örült neki, hanem büszkeséggel is mutogatta a bekeretezett oklevelet. Újabban megfakult a dicsősége. Talán nem járunk rossz helyen, ha ennek okát abban látjuk, hogy a díszoklevél külső megjelenése is elsekélyesedett. Akkora tömegtermelés támadt egyidőben a grafikának ezen a területén, hogy valóságos díszoklevél-ipar fejlődött ki mindenféle rikító és sajnálatraméltó díszművekkel.

Gróf Klebelsberg Kuno síremléke a szegedi Fogadalmi Templomban. Tervezte Kertész K. Róbert. A szobor Ohmann Béla műve. — Grabdenkmal des Grafen Kuno Klebelsberg in der Gelöbnisskirche zu Szeged. Entwurf von R. K. Kertész. Die Statue ist das Werk B. Ohmanns. — Tombstone of Count Kuno Klebelsberg in the Votive Church at Szeged. Designed by R. K. Kertész. The sculpture work by B. Ohmann.

Színes üvegablak. A római egyházművészeti kiállításra tervezte Árkay Bertalanné Stehlo Lilly. Készítette Palka József. — Bemalte Glasfenster. Für die Kirchenkunstausstellung in Rom entworfen von Frau L. Árkay-Stehlo. Hergestellt durch J. Palka. — Stained glass window. Designed by L. Árkay-Stehlo for the Ecclesiastical Exhibition at Rome. Carried out by J. Palka.

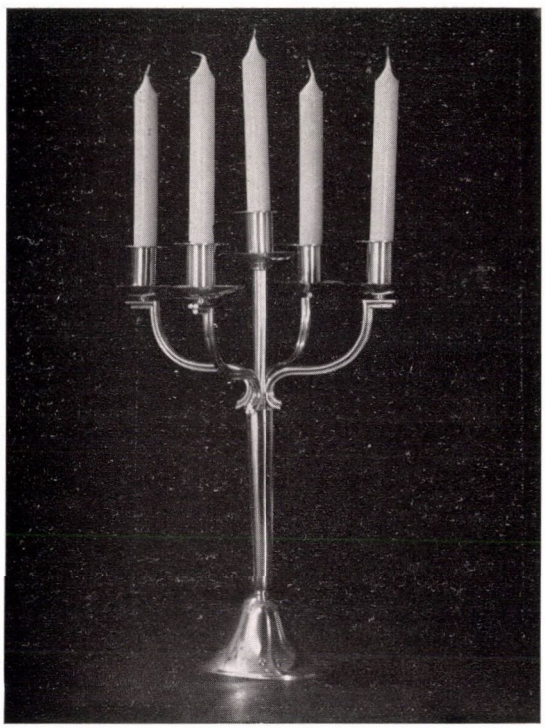

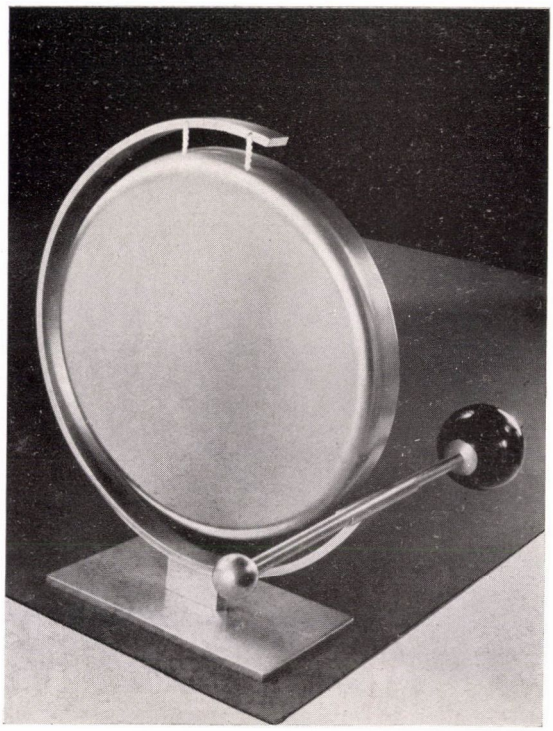
Színes üvegablakok. A győr-gyárvárosi templom számára tervezte Árkay Bertalanné Stehlo Lilly. Készítette Johann Hugó. — Bemalte Glasfenster. Für die Kirche von Győr-Gyárváros, entworfen von Frau L. Árkay-Stehlo. Hergestellt durch H. Johann. — Stained glass windows. Designed by L. Árkay-Stehlo for the Church of Győr-Gyárváros. Carried out by H. Johann.

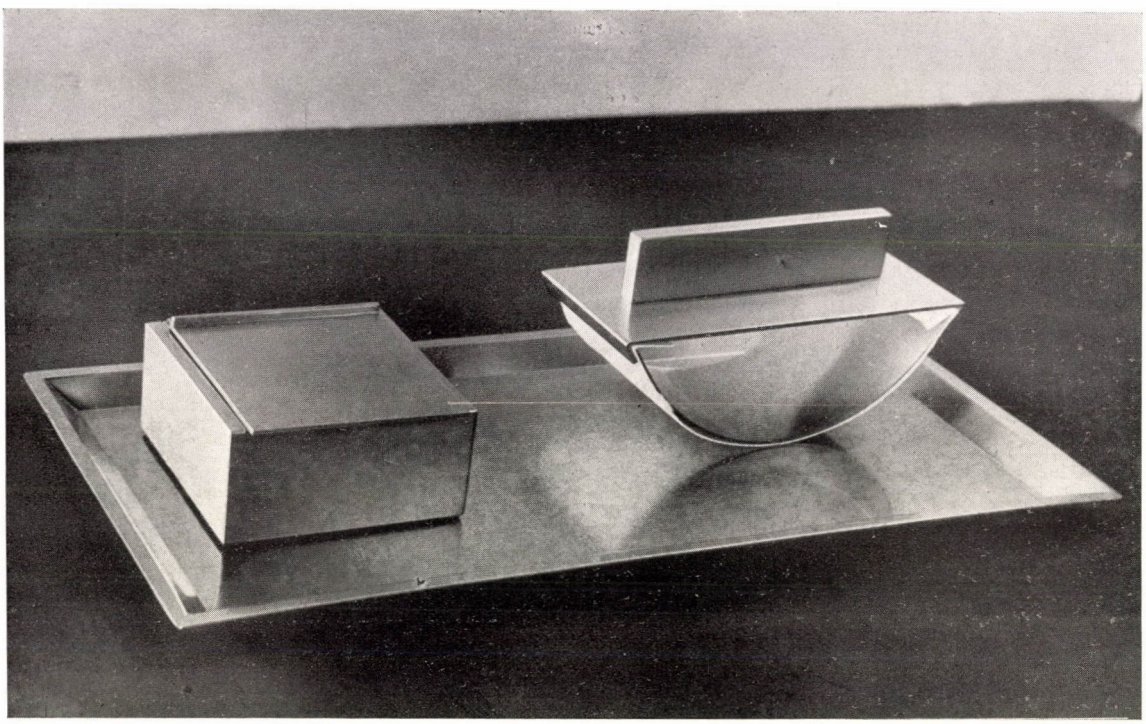

A lipcsei nemzetközi vásárról. Fent : Teakészlet. Készült a berlini Reimann-iskolában, Karl Heubler vezetése alatt. Lent : Porcellán kávéskészlet. — Von der Leipziger Internationalen Messe. Oben : Teeservice. Unter der Leitung Karl Heublers hergestellt in der Berliner Reimann-Schule. Unten : Kaffeeservice aus Porzellan. — From the International Fair of Leipzig. Above : Tea-set. Designed and carried out under the direction of K. Heubler by the Reimann School of Berlin. Below : China coffee-set.

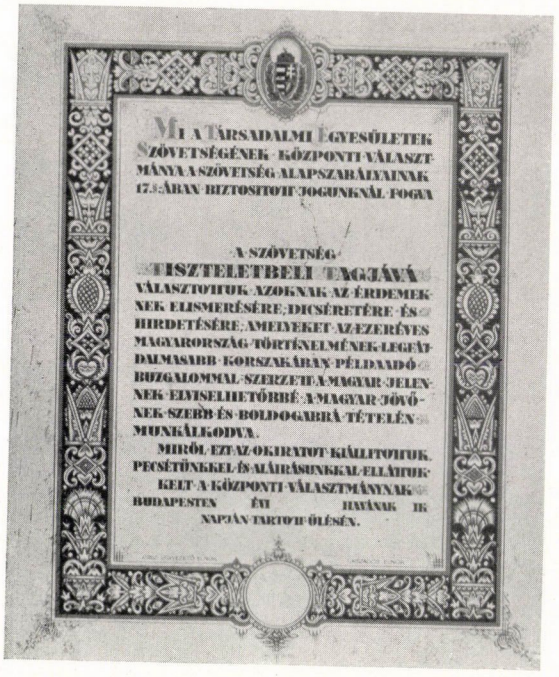

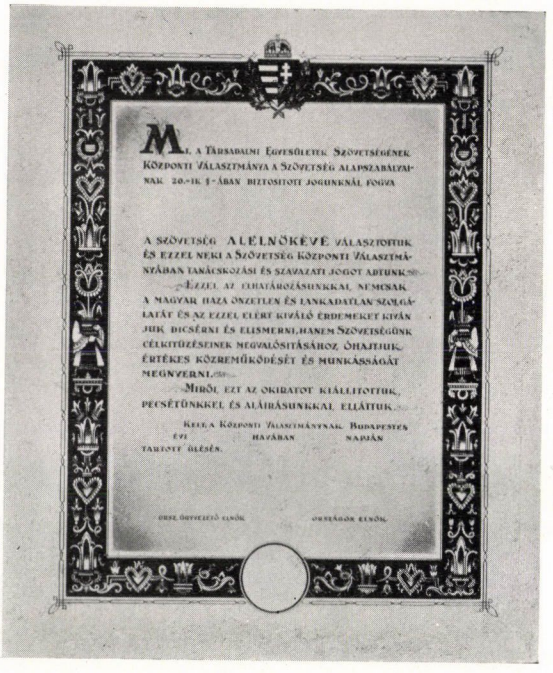

A lipcsei nemzetközi vásárról. Fent balra: Ezüst gyertyatartó. Fent jobbra: Gong. Lent: Nikkel írókészlet. Készültek a berlini Reimann-iskolában, Karl Heubler vezetése alatt. — Von der Leipziger Internationalen Messe. Oben links: Kerzenständer aus Silber. Oben rechts: Gong. Unten: Schreibzeug aus Nikkel. Hergestellt in der Berliner Reimann-Schule unter der Leitung von Karl Heubler. — From the International Fair of Leipzig. Above on the left: Silver candlestick. Above to the right: Gong. Below: Writing set of nickel. Designed and carried out under the direction of K. Heubler by the Reimann School of Berlin.

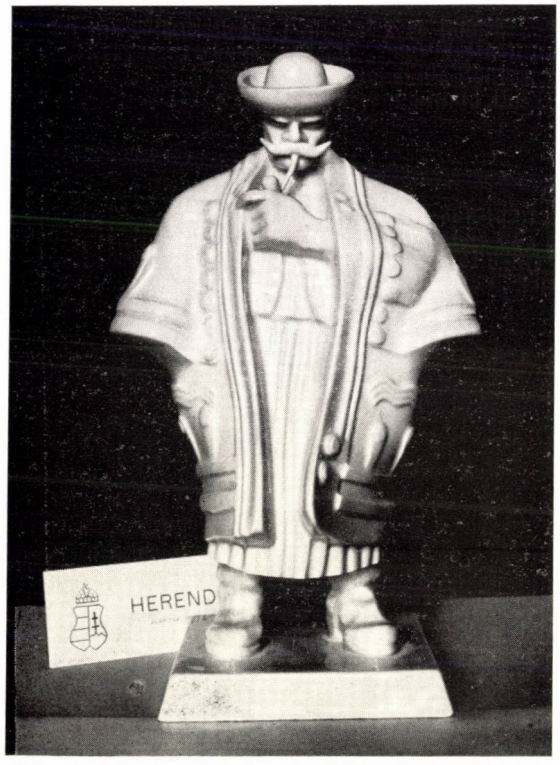

A Társadalmi Egyesületek Szövetsége részére készült oklevelek. Fent balra és jobbra Helbing Ferenc, lent balra Pál György, lent jobbra Németh Nándor tervei. — Diplome. Oben rechts und links : von F. Helbing, unten links von Gy. Pál, unten rechts von N. Németh. — Diplomas. The two above designed by F. Helbing. The two below, the left one designed by Gy. Pál, the right one by N. Németh.

Herendi porcellánfigurák. Fent balra és jobbra és lent balra : Csapváry Károly művei, lent jobbra : Maugsch Gyula műve. — Herender Porzellanfiguren. Oben links und rechts, unten links : Werke von K. Csapváry, unten rechts : von Gy. Maugsch. — Herend china figures. Above to the right and left and below left : Works of K. Csapváry, below to the right : work of Gy. Maugsch.

Az Iparművészeti Múzeum szőnyegkiállításáról. Fent: erdélyi szőnyeg a 17. sz. második feléből. Lent: erdélyi szőnyeg 1600 körül. — Von der Teppichausstellung des Kunstgewerbemuseums. Oben: Teppich aus Transsylvanien aus der II. Hälfte des 17. Jhs. Unten: Teppich aus Transsylvanien um 1600. — From the Carpet-Exhibition of the Museum far Applied Art. Above: Transsylvanian carpet from the second half of the 17. c. Below: Transsylvanian carpet from 1600.

Ennek főoka az volt, hogy minden vidéki s fővárosi hatóságnak megvolt erre a célra az ő kiválasztott „rajzoló"-ja, aki életének minden jobb sorsra méltó szenvedélyét belelehelte a díszoklevél betűibe. Most némileg javuló irányzat mutatkozik ezen a téren. Úgy mint valamikor régen, az adományozó testületek újból az Iparművészeti Társulathoz fordulnak efféle megbízásokkal, vagy legalább is hivatásos grafikusművészeket szólítanak fel ily természetű munkák készítésére. A TESz előljár ebben a jó példával. Az utóbbi időben készült négy díszoklevele, melyet folyóiratunk e számában mutatunk be, csupa örvendetes tanuságtétele a változott iránynak. Helbing Ferenc professzor két munkája, továbbá Pál György és Németh Nándor két terve csupa korszerű, magyaros sugallatú grafikai emléklap, melyben az igazi oklevelek főszépsége : a betű jut érvényre s a keret, mint színes muzsika, csak aláfesti a szövegből áradó értelmet. Hihető, hogy ezek a jól sikerült alkotások is terjeszteni fogják az igazi díszoklevelek stílusának becsülését.

A MŰVÉSZI FALÉRT. Párizsban igen érdekes művésztársaság alakult. Az a célja, hogy a festők és szobrászok együttműködését ápolja az építészekkel. Nemcsak a fresko- és relief-, hanem a faldíszítő más festett képek, szobrok is tárgyai e társaság érdeklődésének. Elsősorban persze a szabad levegőn érvényesülő faldíszítőművészetek, illetve azok tervező- és végrehajtó művészei lehetnek az új egyesülés tagjai. De azért a belső fal, mennyezet stb. dekorációs művészetét is belevonják feladatkörükbe. Az Eugenio d'Ors elnöksége alatt alakult egyesület (11 bis rue Schoelcher) külföldi utazási ösztöndíjak adományozását is tervbevette.

ÜVEGDÍSZÍTÉS. Az üveg szerepe egyre általánosabbá válik a lakásberendezésben és az iparművészetben. Üvegfalak, ajtók, üveglapokból készült bútorok egyre bővebb alkalmazáshoz jutnak és az az egyszerű találmány, mely „láthatatlan" gittelést tesz lehetővé, csak fokozta az üveg szerepét a belső berendezésben. Ennek természetes következménye, hogy az üveg díszítése is sűrűbben fordul elő, mint azelőtt. Míg pár évvel ezelőtt csak díszpoharakat s drága edényeket volt szokás köszörülni, most a velencei, a svéd és a bécsi nagy üvegműhelyek ablakokon és asztallapokon is produkálják szép ügyességüket. A maratő eljárások is gyakoriak. Egy fedőlakkal vonják be a nem maratandó helyeket s így „kispórolva" kapják meg a lakk leolvasztása után a maratott díszeket. Ilymódon sokszor két-három befedést is alkalmaznak és egészen mesteri, plasztikus hatásokat érnek el a díszítményekkel. Az üvegdísznek iparművészeti és főleg építészeti alkalmazása hovatovább már stílusalkotó erővel fog szerepelni a belső architektúrában. N. P.

A „VALÓDI" PERZSÁK. Tudvalevő, hogy a szőnyegkereskedelemben nagy súlyt helyeznek arra, hogy úgynevezett „valódi" perzsát vegyenek a vásárlók, mert — mondják — ezek sokkal jobban megőrzik növényi festésükkel a színeket, mint a nem „igazi" szőnyegek. Ez a sokszor túlfizetett okoskodás azonban két ponton is sántít. Először is nem igaz, hogy a perzsa szőnyegek csupa növényi festésű fonállal készülnek. A perzsa kormány ugyanis évenként meghatározott mennyiségű szintétikus festőanyag behozatalára ad engedélyt, ami túlnyomórészt a szőnyeg-„gyárak" szükségleteinek fedezésére szolgál. De nem igaz az sem, hogy a magyar vagy német műhelyben készülő olcsóbb perzsaszőnyegek ne lehetnének színtartók. Ma már annyira fejlett a szintétikus vegyi festékek technikája, hogy az ilymódon színezett fonalak a legtartósabb nap- és vízhatások mellett sem fakulnak. Sőt azt lehet mondani, hogy két színt kivéve (az indigót és a krappot), ezek a modern ásványi festékek még kevésbbé fakulnak, mint a régi növényi eredetű színek.

A MAGYAR IPARMŰVÉSZET EDDIG MEGJELENT ÖSSZES ÉVFOLYAMAI egy tételben eladók. Egyes kötetek külön nem kaphatók. Az 1885—1894. évfolyamok félvászonkötésben, az 1897—1914. évfolyamok egészvászonkötésben, az 1915—1934. évfolyamok fűzve. Valamennyi teljesen új és tiszta állapotban, az összes mellékletekkel. Érdeklődni lehet a Magyar Iparművészet kiadóhivatalánál.

HELYREIGAZÍTÁS. A Bécsben rendezett magyar népművészeti és iparművészeti kiállítás katalógusából sajnálatos technikai tévedés folytán kimaradt egyik kiállítónk, Dietrich Adolfné neve, aki magyaros hímzésekkel vett részt a kiállításon. E tévedést ezúton igazítjuk helyre.

• SZAKIRODALOM •

NAGY ZOLTÁN : A MAGYAR LITOGRÁFIA TÖRTÉNETE A XIX. SZÁZADBAN. (Budapest, Mérnökök nyomdája, 1934., 135 l. + 12 kép, 8°)

A grafika név fogalmi köréből kirekeszti a szónak általában vett r a j z (grafó = írok, rajzolok) jelentését és csupán a mechanikai, kémiai úton, nyomólemezekkel történő sokszorosítást jelöli e névvel.

A tárgy pontos elhatárolása után leírja a grafikai művészetek főágait : a magasnyomást, mélynyomást és laposnyomást s ezeknek megfelelően a fametszést, rézmetszést, rézkarcot és litográfiát.

Nem marad meg az adatok időrendi felsorolásánál, hanem lépésről-lépésre figyeli nemzeti életünk koronkénti változásit s mindig összefüggést keres az irodalmi és grafikai-művészeti alakulások közt. Helyesen figyeli meg, hogy a mult század huszas éveiben nagy kelendősége volt a „dicső nemzeti mult s a jelen nevezetes eseményeit ábrázoló sorozatos kiadványoknak". Ez természetes is, hiszen a lassan fellendülő nemzeti életünk s művészetet kedvelő közönségünk ebben az időben a romantikus történetieskedés karjaiban élvezte a dicsőségről, hírről, nevezetes multról szóló himnuszokat. Hasonlóképen az irodalmi orientalizmussal tart rokonságot a művészek Kelet-kultusza is.

A litográfia külföldön már a negyvenes években virágkorát éli, nálunk csak az 50—60-as években pompázik Barabás Miklós és Marastoni József kezében. Különösképen az arckép-litográfia lendül fel.

A tájfestészetben a Pestet ábrázoló darabok nevezetesek. A század közepétől pedig a népiesség eszmeirányzatát szolgálják a nagy számmal termő genreképek. A történeti események kőrajzai Geiger művészetében — mondhatni — ki is élik korukat. A genreképek is mindinkább mesterkéltekké válnak, a Rahl—Piloty-féle akadémizmus ömlik rájuk. Ellenben kiváló teret kap a litográfia a század második felében fellendülő karikatúra-művészetben, bár a kitűnő Jankó János karikatúrái már fadúcokról származtak.

Az értekezés második felében megtaláljuk a Pest-Budát ábrázoló kőrajzok jegyzékét. A szerző közel kétszáz magyar és idegen művész magyar és magyar vonatkozású munkásságáról szerkesztett Lexikonnal és bőséges Irodalommal zárja be művét.

Doktori értekezésnek készült ugyan, de egyben ünnepi megemlékezés is lett e könyv. A litográfia szegénység-üldözte feltalálója, Senefelder Alajos száz esztendeje tért örökös nyugvóhelyére és azóta sem jelent meg róla s értékes találmányáról érdemes magyar munka. A tárgy iránt érzett érdeklődés és a szükségérzet eredője e szép könyv, mely egész felépítésével a legkellemesebben nyilatkozik szerzőjéről. ROMHÁNYI GYULA

DEBRECEN VÁROS KÖNYVNYOMDÁJÁNAK XVIII. SZÁZADBELI MŰKÖDÉSE, TERMÉKEI. Összegyüjtötte dr. Zoltai Lajos. Ehhez mint melléklet dr. Csűrös Ferenc Debrecen város közművelődési tanácsnokának a 370 éves nyomdáról írt története tartozik.

A két füzetecske kiegészíti egymást és érdekes adatokkal szolgál Magyarország e legrégibb nyomdájának viszontagságos történetéről.

Debrecen város büszke lehet évszázados kultúrintézményére, amely mint azt dr. Csűrös végszavában írja : „az első és egyedülálló magyar nyomda, amely 1561-től, megalapításának évétől kezdve a mai napig, tehát negyedfél évszázadon át annyi zivataros évtized hányatásain keresztül, töröktől, némettől, romántól háborgatva, többször pedig porig égve, hamvaiból új életre kelve, de mégis kimutathatólag megőrizve folytonosságát.” H.

AZ UJ IDŐK KÉZIMUNKAKÖNYVE. Mostanában nagy a keletje a kézimunkát tárgyaló könyveknek. Hatalmas lendületet vett a kézimunkázás, mely néha csak kedvtelés, néha azonban hozzásegít a nagyobb falat kenyérhez is. De kétségtelenül fokozta a kézimunkázás terjedését a régi magyar hímzések két évtizede tartó bámulata s a magyaros háziipar külföldi hódítása is. Ebben a divatáramlatban fontos az olyan könyv, mint amilyen most jelent meg Feyérné Kovács Erzsébet szerkesztésében. Ez a szép külsejű, gazdag tartalmú képeskönyv okosan foglalja össze mindazt, amit a kézimunkázó nőnek az anyagokról, szerszámokról, fonalakról és technikákról tudnia kell s erre a célra a magyar népművészet gazdag példatárát tartja az olvasók szemei elé. Ez a mostani kötet ugyan csak a varrás és hímzés technikáját ismerteti (a többi eljárást pedig későbbi könyve számára tartja fenn), de ezt a két kézimunkaágazatot olyan világosan s annyira szemléletesen tárgyalja, hogy mindenki szakemberré válhat, ha elolvasta. A szerkesztőnő képességeit a magyar iparművészet tervezéseinek többféle mesgyéjéről ismerjük. Tudjuk, milyen szeretettel hajlik a régi síkdíszítő, keramikus és vasműves iparok megújhodásának gondolatához. Ebben a mostani munkájában szinte vallásos áhítattal áll a népies magyar hímző- és varró-technikák szolgálatába. Cifra szavak és érzékeny jellemzések helyett mintegy a szemünk előtt boncolgatja a sokféle régi úri- s paraszthímzést, olyan tudományos rendszerbe sorakoztatva, mely egymaga is példaadó lehet. Amellett mindenütt megadja a hímzőtechnikák eredetére vonatkozó adatokat is és az egész kézügyességet műveltségtörténeti alapokra helyezi. Az esztétikai fejtegetések elmaradtak a könyvből, de a képanyag, az ízléses nyomtató technika s főképen a szövegből kiáradó tanulságok a kézimunkázó nők ízlés-tankönyvévé is teszik Feyérné Kovács Erzsébet könyvét. Dícséret illeti közreműködő társait is : Kövesi Editet és Ujváryné Kerékgyártó Adriennet a sok szép népies magyar hímzésért, melyeket munkáik közül felvonultattak. Dr. N. P.

RAUSCHER LAJOS : POZITÍV MÉLYNYOMÁSÚ ELJÁRÁS TÓNUS- ÉS VONALMARATÁSHOZ. Bevezető tanulmánnyal ellátta Felvinczi Takács Zoltán. E könyvecske egy oly mű poszthumusz kiadása, mely szerzőjének mintegy 12 évi munkájába került. Rauscher Lajos Stuttgartban született 1845-ben. Nagy sikerrel működött a sokszorosító művészetek terén, előbb mint rézkarcoló, később mint egy pozitív mélynyomású eljárás felfedezője és művelője. Ez eljárás lehetővé teszi, hogy a különböző tónusokat közvetlenül, pozitív módon, egyetlen munkamenettel állítsuk elő a rézlemezen, akárcsak az egyszerű vízfestésnél vagy a tollrajznál és ne a régi negatív módon, minden árnyalatra külön körülményes munkát fordítva, mint a régi és ma is általános akvatintaeljárásnál. Rauschernek — amint könyvéből kitűnik — sikerült különböző fémek és savak, de leginkább a platinklorid oldatainak felhasználásával szervesen egységes hatású képeket maratni és nyomatni, melyek árnyalatuk gazdagságával és az átmenetek finomságával a legtökéletesebb tónusérzéket is kielégítik. A művész 1914-ben halt meg. Felfedezésének leírását csaknem nyomásra kész állapotban hagyta hátra. H.

• PÁLYÁZATOK •

NEMZETKÖZI PLAKÁTPÁLYÁZAT. Az Union Internationale Contre le Péril Vénérien plakátpályazatot hirdet, melynek feltételei a következők :

1. A plakát tárgya : A kereskedelmi tengerészeket — megelőzés céljából — rábírni arra, hogy jelentkezzenek és esetleg kezeltessék magukat a világ kikötőiben felállított nemibetegség ellenes dispensairekben. (Példa: Ábrázolni a tengerészt, amint a partra lépve enged a kikötő különböző csábításainak. Visszatérés a családba, megrongált egészséggel. Másrészről ábrázolni a tengerészt, amint haladéktalanul jelentkezik a dispensaireben.)

A tárgy kifejtése teljesen a művész alkotóerejére van bízva azzal a feltétellel, hogy a plakát elég

szuggesztív legyen arra, hogy a tengerészek figyelmét magára vonja és megragadja.

2. Alak és kiállítás: A plakát méretei a következők: 1.40×1 méter. A plakáton lehetőleg helyet kell hagyni az antiveneriás dispensairek felsorolására. (Kb. 80 tétel.) Ez a lista lehetőleg magán a plakáton legyen, amennyiben azonban a plakát megtervezése ezt lehetetlenné tenné, a tervező erre a célra egy külön függeléket is használhat. Minthogy a beírandó nevek még nincsenek megállapítva, ajánlatos erre a célra a megfelelő helyet üresen hagyni.

3. Színezés: A plakát háromszínű legyen.

4. Határidő: A plakátok 1935 június 1-ig küldendők a „Teleia" titkári hivatalának címére: V. Lipótkörút 17. II. em.

5. A pályázat juryje: A nemibetegségek elleni francia nemzeti liga és a Société de Prophylaxie Sanitaire et Morale által kinevezett külön bizottságból áll.

6. Díjazás: A jury 3 plakátot fog kiválasztani, amelyek a nemzetközi pályázaton résztvesznek. Ezek a tervek az 1935 júniusában a Budapesten tartandó Genfi Tengerészeti Konferencia alkalmával egy nemzetközi jury által lesznek elbírálva és díjazva. 3 díj van kitűzve: I. díj 1000, II. díj 500, III. díj 500 svájci frank.

• KIÁLLITÁSOK •

A HÁZIIPAR KIÁLLÍTÁSA A MEZŐGAZDASÁGI VÁSÁRON. Ha a magyar népművészeti háziipar kiállításainak hőskorát és a kérdés újéletrehívásának kezdő megmozdulásait kutatjuk, vissza kell nyúlnunk a háború utáni évek első tavaszi Mezőgazdasági Kiállításáig.

Mint ahogyan Budapestnek, ennek a materializmus gőgös zűrzavarában rikoltozó és a magyar vidék eleven erejétől elrugaszkodott nagyvárosnak, az első Mezőgazdasági Vásár, a Tavasz igéretét hozta, úgy köszöntött be — mint Tavaszkisasszony bájos mosolya — a falu népművészeti háziipara. A magyar tehetségbe vetett hit és felismerése annak, hogy szomorú országunk jövője egyedül a magyar falu őserejével biztosítható, — vezették Benkő Sándor háziipari főfelügyelőt, amikor a falu első háziipari kiállítását megrendezte.

Nehéz küzdelmek, az úttörők megnem értésének minden akadálya, a rendelkezésre álló kicsiny és szűk hely, az anyagiak hiánya, mind nem rettenthették vissza Benkő Sándort a munkától. És ahogyan évről-évre bővült, terjeszkedett a háziipari csoport, lassan Budapest is meglátta és megszerette.

A magvető kis csoportja szerteáradt és újabb területeken is megindult a vetés munkája.

Háziiparunk megjelenése és térhódítása az árumintavásárok, az egyre sokasodó idegenforgalmi kiállítások, a külföldi vásárok és kiállítások már a Benkő Sándor iránytmutató munkájának voltak újabb és örvendetes sarjadzásai.

És a magyar népművészeti háziipar győzedelmes előnyomulásának azóta sok értéke mutatkozott, de nagyon sok fattyúhajtása is akadt. Éppen ezért kell visszapillantanunk az elindulásra, mely intőjelként utal arra, hogy egyedül az az út helyes, melyet Benkő Sándor megkezdett s amely a magyar falu érdekeit tűzte ki célul. Ezt bizonyította és hangsúlyozta újból a Mezőgazdasági Vásár háziipari csoportja.

• TÁRSULATI • • KÖZLEMÉNYEK •

LAKATOS ARTHUR ELŐADÁSA. Április 12-én tartotta meg az Iparművészeti Múzeum dísztermében társulatunk kiállítási bizottságának elnöke, Lakatos Arthur festőművész-tanár beszámolóját a lipcsei árumintavásárról. Lakatos Arthurt a társulat választmánya bízta meg, hogy tanulmányozza át a lipcsei árumintavásárt iparművészeti, műipari és háziipari szempontból, s tapasztalatairól tartson előadást a társulat tagjainak.

Nagy gonddal, szakértelemmel és fáradságos munkával gyüjtötte össze Lakatos Arthur azt a bő anyagot, amelyről egy igen érdekes és hasznos előadás keretében számolt be a társulat elnökségének, iparművész, műiparos és háziiparos tagjainak. Érdekes és tanulságos előadását — melyet nagyszámú közönség hallgatott végig rendkívüli érdeklődéssel — a magával hozott válogatott német iparművészeti tárgyak bemutatásával élénkítette. Előadásának kivonatát jelen számunkban tesszük közzé.

AZ 1934. ÉVRE VONATKOZÓ JUBILÁRIS L.-IK KÖZGYŰLÉST május hó 9-én tartja meg a társulat. A közgyűlésről legközelebbi számunkban tájékoztatjuk tagjainkat.

AZ 1934. ÉVRE VONATKOZÓ TÁRGYSORSJÁTÉKOT május hó 16-án fogja megrendezni a társulat, amely alkalommal 60 drb. különböző iparművészeti tárgy kerül sorsolásra. Azon tagjaink, akik e sorsjáték alkalmával nyertek, erről levélbelileg fognak értesíttetni. A teljes nyereménylistát legközelebbi számunkban adjuk közzé.

A TÁRSULATUNK KEBELÉBEN FOLYTATOT MUNKA fontosabb eseményeiről az alábbiakba számolunk be.

1935 február hó 21-én a bíráló-bizottság tartott ülést Szablya János elnöklete alatt, amelyen résztvettek Györgyi Dénes, Ligeti Miklós, Kórody György, Seenger Béla, Szablya Frischauf Ferenc, Telcs Ede és Helbing László titkár.

Elnök üdvözölte a megjelenteket és az ülést megnyitotta. Bejelentette, hogy a lakásművészeti tervpályázat beadási határideje 22-én lejár s javaslatára a bírálóbizottság megbízta Kórody Györgyöt, hogy a beérkezett pályaterveket, műleírásokat és költségvetéseket előzetesen vizsgálja át. Javasolta ezenkívül, hogy a külföldi vásárok anyagának elbírálására — minthogy ez gyakrabban fordul elő

s az egész bírálóbizottság állandóan nem állhat ezirányban rendelkezésre — szűkebb bizottság bírálja el, melynek tagjai Csányi Károly, Helbing Ferenc és Kórody György legyenek. Javaslatát a bírálóbizottság elfogadta. Ezekután azon javaslatot terjesztette elő, hogy a jövőben a bírálóbizottság az esetleges szavazások alkalmával előre megállapított szabályzat szerint intézze a szavazást. A bírálóbizottság e javaslathoz hozzájárult s e szabályzat kidolgozására Györgyi Dénest, Menyhért Miklóst és Kórody Györgyöt kérte fel. Ezekután elnök felkérésére a bizottság gondos és lelkiismeretes munkával megvizsgálta a bécsi és lipcsei árumintavásárokra beküldött anyagot és a meg nem felelőt kiselejtezte. Elnök ezekután, több tárgy nem lévén, az ülést berekesztette.

1935 március 12-én a bírálóbizottság tartott ülést, Helbing Ferenc elnöklete alatt, amelyen megjelentek Bodonyi Jenő, Györgyi Dénes, Hosszú István, Kórody György, Lakatos Arthur, Ligeti Miklós, Menyhért Miklós, Seenger Béla, Szablya Frischauf Ferenc, Szablya János, dr. Szőnyi Ottó, Telcs Ede, Urbányi Vilmos és Helbing László titkár.

Elnök üdvözölte a megjelenteket és az ülést megnyitotta. Bejelentette, hogy a mai ülés tárgya a jubiláris kiállításra készítendő lakberendezésekre kiírt tervpályázat anyagának elbírálása. Megállapította, hogy a meghívott szakértőknek teljes szavazati joguk van és felkérte Kórody György előadót, hogy ismertesse a pályázatot. Kóródy György előadó bejelentette, hogy 61 pályázó 74 tervet küldött be. A terveket átvizsgálva, nem tartja alkalmasnak azok bármelyikét is a jubileumi kiállításra elkészíttetni s javasolja, hogy legfeljebb 6 tervet jutalmazzon meg a társulat. Ezekután a bizottság előadó vezetésével az összes terveket tüzetesen átvizsgálta. Többek hozzászólása után az a nézet alakult ki, hogy a tervek nem megfelelők a jubiláris kiállításra és újabb pályázat kiírása ajánlatos. Elnök tehát határozatilag mondotta ki, hogy a társulat új tervpályázatot fog kiírni, egy 500 pengős I., egy 300 pengős II. és egy 200 pengős III. díjjal, azonkívül 4 tervet 100 P-ért darabonként megvásárol. Szablya János ügyvezető alelnök javaslatára elnök határozatilag mondotta ki, hogy a bírálat eredményéről előadó készítsen jelentést s azt sokszorosítva az új pályázati kiírással együtt a tervezőknek meg fogja küldeni a társulat. Ezekután a bírálóbizottság megállapodott abban, hogy 6 tervet, amelyeknek törekvései méltánylandók, darabonként 100—100 pengővel megjutalmaz. Elnök, miután a bírálóbizottság a megjutalmazandó tervekben megállapodott, határozatilag mondotta ki, hogy a „Nívó", „Elian", „Olcsó magyar", „Három fekete pont fehér alapon", „Diófából" és „Minimum-maximum" jeligéjű terveket jutalmazza meg, majd több tárgy nem lévén, az ülést berekesztette.

1935 április 3-án az igazgatóság és gazdasági bizottság tartott ülést, Seenger Béla elnöklete mellett, amelyen megjelent Csák István, Bodon Károly, Ligeti Miklós, Lakatos Arthur, Szablya Frischauf Ferenc, Szablya János, Deák István mérnök és Helbing László titkár.

Elnök üdvözölte a megjelenteket és az ülést megnyitotta. Felkérésére Szablya János ügyvezető alelnök bejelentette, hogy az 1934. évre vonatkozó L-ik jubiláris közgyűlés május hó 9-én, csütörtökön lesz. Az előkészítés folyamatban van s kéri, hogy az együttes ülés küldjön ki jelölőbizottságot, hogy az javaslatot tegyen alapszabály szerint kieső választmányi tagok pótlására. Ehhez az együttes ülés hozzájárult. Ügyvezető alelnök javasolta továbbá, hogy az alapszabályok módosíttassanak annyiban, hogy a választmány egészíttessék ki a kereskedelemügyi, vallás- és közoktatásügyi minisztériumok, valamint a székesfőváros képviselőivel, azonkívül a Történeti Múzeum, az Irodalmi és Művészeti Tanács igazgatóival és az országos háziipari felügyelővel, akik a választmánynak hivatalból lennének tagjai s így a társulat életét és működését jobban megismerhetik. Az együttes ülés ehhez hozzájárult. Schober József gazdasági bizottsági elnök a zárszámadásokat ismertette és bejelentette, hogy a bevételek és kiadások egyensúlyban vannak, a felesleg 75 P. A forgalom mindkét oldalon az előirányzott 71.000 P helyett 87.000 P volt, ami igen örvendetes egyenletes emelkedés. A jövő évi költségvetési előirányzat 74.000 P lesz. Csák István ellenőr részletesen ismertette a zárszámadások tételeit és összehasonlítólag az 1932—34-es évek pénzforgalmának adatait.

Helbing László titkár felolvasta a választmány évi jelentésének tervezetét, melyet az együttes ülés egyhangúlag elfogadott. Lakatos Arthur kiállítási bizottsági elnök, a bécsi kiállítás megnyitásával kapcsolatos eseményeket ismertette, majd bejelentette, hogy a lipcsei árumintavásár alkalmával szerzett tapasztalatait bővebb jelentésben beadta a társulathoz s így csak röviden vázolta a lipcsei vásáron a társulat anyagának helyzetét, amely igen nagy keresletnek örvend s különösen sok megrendelést szerzett a kiállítóknak. Ezekután bejelentette, hogy a pécsi iparművészeti, népművészeti és háziipari kiállítás előkészítése folyamatban van. Jelentését az együttes ülés tudomásul vette. Ezekután titkár a folyóügyeket ismertette. Jelentését az együttes ülés tudomásul vette. Deák István mérnök a háziipari ügyeket ismertette s bejelentette, hogy a társulat legutóbb programmjának megfelelően résztvett a bécsi és lipcsei árumintavásárokon és jelenleg folyamatban van a londoni Ideal Home kiállítás. Jelentette, hogy a bécsi kiállítás installációját Urbányi Vilmos tervezte s a társulati csoport keretén belül 7 háziipari vállalkozó jelent meg önálló kiállítással. Jelentette, hogy március 26-án nyílt meg a londoni Ideal Home kiállítás, amelyre utólag is küldöttünk még árut. Jelentette, hogy a brüsszeli kiállítás anyaga össze van gyüjtve. Jelentést tett a zárolt pengőkeret meghosszabbításáról s az exporteredményekről. Jelentette, hogy a német kereskedőkkel tárgyalások indultak meg exportügyben, amelyek igen szép jövővel biztatnak az utóbbi időben jelentőségét veszített német piac visszaszerzése ügyében. Jelentését az együttes ülés elfogadta s elnök ezekután, több tárgy nem lévén, az ülést bezárta.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: Szablya Frischauf Ferenc 22.199. — Kir. Magy. Egyetemi Nyomda. (F.: Thiering Richárd.)